

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів банківської справи та страхування та кредиту

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Кредитування малого та середнього бізнесу АПК України»

Виконала: студентка 2 курсу групи 8.0722-фк-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та
страхування, освітня програма фінанси і кредит

Т.І.Андрейченко

Керівник к.е.н., доцент Батракова Т.І.

Рецензент д.е.н., професор Крилов Д.С.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Освітній рівень магістр

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування, освітня програма фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ А.П. Кущик

«_____» _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Андрейченко Тетяні Іванівні

1. Тема роботи: «Кредитування малого та середнього бізнесу АПК України»
керівник роботи: Батракова Тетяна Іванівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 01 травня 2023 р. № 651-с.
2. Строк подання студентом роботи: 10 листопада 2023р.
3. Вихідні дані до роботи: наукові та також монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених та економістів, наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів, статистичні дані, звіти НБУ
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): вивчити сутність і історію розвитку кредитування сільського господарства; розглянути організацію кредитних операцій аграрного сектору комерційними банками, способи та умови забезпечення повернення кредиту; виявити проблеми та необхідність розвитку кредитних відносин на сучасному етапі, а також дослідити пропозиції щодо пільгових умов кредитування сільськогосподарських підприємств, виявити які послуги надаються банківськими установами для малих та середніх підприємств АПК; дослідити іноземний досвід з питань забезпечення кредитними ресурсами АПК; зробити висновки та запропонувати шляхи вдосконалення механізму кредитування малих та середніх сільськогосподарських підприємств.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 21 рис., 12 табл. і 1 формул.
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Батракова Т.І., доцент	8.08.2023 р.	08.08.2023 р.
2	Батракова Т.І., доцент	11.09.2023 р.	11.09.2023 р.
3	Батракова Т.І., доцент	02.10.2023 р.	02.10.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	20.06.2023 р. – 31.07.2023 р.	виконано
2.	Виконання вступу	1.08.2023 р. – 07.08.2023 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	08.08.2023 р. – 10.09.2023 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	11.09.2023 р. – 1.10.2023 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	2.10.2023 р. – 19.10.2023 р.	виконано
6.	Формування висновків	20.10.2023 р. – 1.11.2023 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	2.11.2023 р. – 9.11.2023 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	10.11.2023 р.	виконано

Студент _____ Т.І. Андрейченко
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Т.І. Батракова
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.О. Щебликіна
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 106 с., 21 рис., 12 табл., 2 додатки, 71 джерел.

Об'єктом дослідження є процес банківського кредитування підприємств АПК.

Предметом дослідження є теоретичні засади та методичні підходи до банківського кредитування малих та середніх підприємств АПК.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад банківського кредитування малих та середніх підприємств АПК, та розробка методичних підходів і практичних рекомендацій щодо його удосконалення в Україні.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів і банківської справи. У процесі дослідження були застосовані такі загальні та конкретні наукові методи дослідження, як: системний підхід, методи логічного узагальнення та порівняння, наукової абстракції; методи статистичного та графічного аналізу; економіко-математичного моделювання; методи синтезу, логічного узагальнення, аналогій.

Одержані результати: встановлено, що для безперервності відтворювального процесу в сільськогосподарській сфері важливе значення відіграє запровадження прогресивних механізмів банківського кредитування. Визначено шляхи вдосконалення банківського кредитування малих та середніх сільськогосподарських підприємств України, з урахуванням іноземного досвіду.

Результати дослідження, висновки і методичні рекомендації кваліфікаційної роботи можуть бути застосовані малими та середніми підприємствами АПК в процесі банківського кредитування підприємств .

АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС, КРЕДИТУВАННЯ, ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ, ЗАЛУЧЕННИЙ КАПІТАЛ

SUMMARY

Qualification work: 106 pages, 21 figures, 12 tables, 2 appendices, 71 sources.

The object of the study is the process of bank crediting of agro-industrial complex enterprises.

The subject of the research is the theoretical foundations and methodical approaches to bank lending to small and medium-sized agricultural enterprises.

The purpose of the qualification work is to deepen the theoretical foundations of bank lending to small and medium-sized agricultural enterprises, and to develop methodological approaches and practical recommendations for its improvement in Ukraine.

The methodological basis of the research is the fundamental provisions of economic theory, theory of finance and banking. In the research process, such general and specific scientific research methods were applied as: systematic approach, methods of logical generalization and comparison, scientific abstraction; methods of statistical and graphical analysis; economic and mathematical modeling; methods of synthesis, logical generalization, analogies.

In the course of the research, the following general and specific scientific methods of research were used such as: systematic approach, methods of logical generalization and comparison, scientific abstraction - to clarify the theoretical principles of banking lending of agricultural enterprises; methods of statistical and graphical analysis - for assessing the current state of bank lending of agricultural enterprises; economic-mathematical modeling - to determine the impact of the aggregate of factors on the level of problem debt on loans to enterprises agribusiness; methods of synthesis, logical generalization, analogies - in developing methodological approaches to improving bank lending of agricultural enterprises.

Obtained results: it was established that the introduction of progressive bank crediting mechanisms is important for the continuity of the reproductive process in the agricultural sector. Ways to improve bank crediting of small and medium-sized agricultural enterprises of Ukraine, taking into account foreign experience, have been

determined.

The results of the research, conclusions and methodological recommendations of the qualification work can be applied by small and medium-sized agro-industrial complex enterprises in the process of bank lending to enterprises.

AGRICULTURAL COMPLEX, LENDING, FOREIGN EXPERIENCE,
MILITARY ACTIONS, STATE SUPPORT, FINANCIAL RESOURCES,
INVOLVED CAPITAL

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ АПК.....	11
1.1 Економічна сутність та принципи кредитування малого і середнього бізнесу.....	11
1.2 Кругообіг коштів підприємств та необхідність залучення кредитів.....	17
1.3 Роль та особливості банківського кредитування аграрних підприємств.....	24
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ АПК.....	35
2.1 Загальний стан галузі агро-промислового комплексу України.....	35
2.2 Банківське кредитування сільськогосподарських підприємств в довоєнний період.....	44
2.3 Банківське кредитування сільськогосподарських підприємств в період військових дій 2022 року	53
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	65
3.1 Вдосконалення кредитування аграрного сектору економіки, з врахуванням зарубіжного досвіду.....	65
3.2 Програми кредитування АПК в Україні, та можливості їх вдосконалення.....	85
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність даної теми полягає в тому що, в процесі здійснення господарської діяльності, майже кожне підприємство опиняється в ситуації коли гостро відчуває нестачу грошових коштів. Агропромисловий комплекс є базовим сектором народного господарства України, а малі та середні сільськогосподарські підприємства невід'ємною його частиною. З урахуванням того, що протягом усього періоду з моменту здобуття незалежності, проводяться реформи в аграрному секторі, здійснюється активний пошук форм і методів фінансування підприємств АПК, а з вторгненням РФ, коли підприємства АПК постраждали найбільше та потребують реальної допомоги в організації фінансування, в т.ч. і організації ефективного банківського кредитування, актуальність обраної теми тільки підвищується.

Кредитування аграрного сектора має свої характерні особливості, але підпорядковується загальним принципам: економічність, ефективність, цілеспрямованість, платність, терміновість, забезпеченість і повернення кредиту. В Україні кредитування малих та середніх сільськогосподарських підприємств комерційними банками, протягом усього часу ускладнено з причини їхньої недостатньої дохідності, невисокої віддачі на вкладення капіталу, низької ліквідності майна.

Війна вплинула на всі сфери діяльності фінансового сектору країни, зокрема й на кредитування, бойові дії загальмували видачу нових позик бізнесу, але банки продовжують кредитування критично значущих в умовах воєнного стану секторів та підприємств. Нове кредитування переважно здійснюватиметься із підтримкою державних програм.

На сьогодні, за умов війни, забезпечення фінансовими ресурсами аграріїв здійснювалося через державну програму «Доступні кредити 5-7-9%». Реалізація Програми здійснювалася Міністерством фінансів через уповноважені банки за участі Фонду розвитку підприємництва. Програма передбачає спрощення доступу підприємств малого та середнього бізнесу, у тому числі

сільськогосподарських товаровиробників до банківського кредитування, зокрема, отримання кредитів за зниженою процентною ставкою.

Стан і проблеми кредитного забезпечення розвитку сільського господарства взагалі та зарубіжний досвід стосовно цього питання досліджували В. Гайдук, О. Непочатенко, Є. Фірсов, П. Саблук, А. Пантелеймоненко, І. Кушнір, М. Коробейников, М. Барановський та ін.

Проблема кредитування аграрного сектора залишається актуальною проблемою на даному етапі розвитку економіки нашої країни.

Об'єктом дослідження є процеси кредитування банками аграрного сектора економіки.

Предметом дослідження є особливості кредитування підприємств сільського господарства.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення особливостей кредитування підприємств сільського господарства, та розробка методичних підходів і практичних рекомендацій щодо його удосконалення в Україні.

Для досягнення даної мети були поставлені наступні завдання:

- дослідити економічну сутність та принципи кредитування малого і середнього бізнесу;
- розглянути необхідність залучення кредитних коштів, та організацію кредитних операцій малих та середніх підприємств аграрного сектору;
- проаналізувати стан банківського кредитування малих та середніх підприємств АПК у довоєнний період;
- дослідити умови кредитування сільськогосподарських підприємств банками під час війни;
- виявити проблеми та необхідність вдосконалення кредитних відносин на сучасному етапі;
- зробити висновки та запропонувати шляхи вдосконалення механізму кредитування малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

У процесі дослідження були застосовані такі загальні та конкретні наукові методи дослідження, як: системний підхід, методи логічного узагальнення та

порівняння, наукової абстракції, методи статистичного та графічного аналізу, економіко-математичного моделювання, методи синтезу, логічного узагальнення, аналогій.

Інформаційною базою дослідження є закони України та нормативноправові акти, що регламентують діяльність підприємств АПК та їх банківське кредитування, дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства аграрної політики України, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених тощо.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у вдосконаленні методичних підходів до процесу банківського кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності:

- удосконалено: поняття банківського кредиту для господарств АПК, як специфічної форма кредиту, що відображає всю низку економічних взаємовідносин, в ході яких грошові кошти надаються в позику банками підприємствам, на тлі сучасних інституційних перетворень у банківській системі України;

- досліджено: основні доміанти розвитку банківського кредитування АПК, реформами антикризового регулювання Національним Банком України;

- встановлено: що банківське кредитування неодмінно має враховувати специфіку здійснення аграрного виробничого процесу й особливості формування їх фінансових ресурсів;

- подальшого розвитку набуло визначення впливу іноземного досвіду на фінансування АПК України; питання реформ банківської систему України згідно із стандартами ЄС.

Цінність і практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дослідження, висновки і методичні рекомендації кваліфікаційної роботи можуть бути застосовані підприємствами АПК в процесі банківського кредитування підприємств.

РОЗДІЛ 1 ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ АПК

1.1 Економічна сутність та принципи кредитування малого і середнього бізнесу

Малий та середній бізнес, незалежно в якій галузі працює, в якій країні – відіграє надзвичайно важливу роль в розвитку світової економіки. Підприємства малого та середнього бізнесу займають суттєву частину підприємств світу, та дають можливості для працевлаштування людям з різними можливостями та потребами. Завдяки своїй гнучкості як в управлінні, так і в швидкому пристосуванні до нагальних потреб суспільства, саме ці підприємства забезпечують безперервність виробництва, приплив капіталу в країну, та можливість швидкого виходу з кризової ситуації. Незважаючи на те що, саме малий та середній бізнес мають найнижчі інвестиційні потреби та найшвидший обіг капіталу, події останніх років а саме постійні фінансові кризи, пандемія COVID 19, а в Україні ще й військові дії, показали що навіть такі гнучкі підприємства не можуть подолати самотійно навалу проблем без фінансових вливань, та потребують допомоги держави в організації доступу до ефективного банківського кредитування.

Отже, потреба у переосмисленні фінансового та підприємницького капіталу є дуже актуальною в сучасних умовах розвитку економіки. Малі та середні підприємства (МСП) все частіше стикаються з проблемою нестачі фінансових ресурсів, які потрібні для розвитку їх діяльності. Кожна держава вважає малий та середній бізнес одним з найважливіших сегментів економіки, що визначає темпи економічного зростання та впливає на структуру та якість валового національного продукту. В Україні малим бізнесом вважають діяльність юридичних осіб зі штатом до 50 людей і річним доходом до 10 млн

євро, середнім вважають бізнес де 50–250 працівників та річний дохід у 10–50 млн євро. Останні роки більше половини вітчизняного ВВП формує в нашій країні малий та середній бізнес, прямо чи опосередковано. Це доволі високий показник, що говорить про продуктивну економічну та соціальну роль підприємств МСБ.

Саме через свою мобільність, гнучкість, швидкість реагування на зовнішні та внутрішні зміни, готовність до ризику малі та середні підприємства стали локомотивами економічного зростання та генераторами інноваційної діяльності.

Малий та середній бізнес забезпечує нарощування товаровиробництва, торгівлі й послуг на певній території, в результаті починає залучати додаткові ресурси, активізувати внутрішні заощадження населення та регіонів. Тобто, такі чинники забезпечують збільшення надходжень грошових коштів до місцевих бюджетів. У регіонах, де немає великого виробництва, сумарні надходження від малих і середніх підприємств можуть перекривати такі види діяльності великих підприємств [1].

В своєму дослідженні, для більш глибокого розуміння закономірностей функціонування та розвитку підприємств МСБ, пропонуємо згадати, що більшість науковців досліджуючи поняття «бізнес», перш за все розглядають термін «підприємництво», часто ототожнюючи та заміщаючи ці поняття. Не маючи навіть на цей час остаточно визначеного поняття «бізнес» та узагальнюючи визначення багатьох дослідників, ми дійшли висновку, що його сутність полягає в такому: бізнес – це певна економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку, має ризиковий характер, та здійснює вплив на економічний розвиток країни. Зрозуміло, що підприємства МСБ, створюються найбільш ініціативними та відповідальними членами суспільства, які за власні кошти, на власний ризик створюють найбільш необхідні на даний момент часу підприємства.

Підприємства малого та середнього бізнесу в умовах сьогодення постійно потребують додаткових фінансових ресурсів, як для відкриття нових

підприємств, так і для розвитку вже існуючих. Основним джерелом поповнення фінансових ресурсів для підприємств МСБ є банківське кредитування. Для можливості підтримки малого та середнього бізнесу необхідно забезпечити виконання таких завдань:

- розробити систему заходів щодо заохочення комерційних банків до надання кредитів підприємствам;
- створити гнучку систему гарантій, щоб забезпечити отримання кредитів цим категоріям підприємств;
- нарощувати обсягів мікрофінансування, для забезпечення підтримки тих підприємств, які тільки розпочинають свою діяльність;
- впроваджувати нові фінансові технології, щоб поєднати інтереси малого і великого бізнесу;
- збільшувати бюджетну підтримку малого і середнього бізнесу.

Нами з'ясовано, що одна з основних перешкод для ефективної роботи підприємств малого та середнього бізнесу є нестача власних коштів, та обмежена можливість доступу до банківського кредитування.

Сутність кредитування підприємств малого та середнього бізнесу потребує більш детального дослідження.

Кредит – це позика, яка надається на умовах платності, повернення та строковості. Саме кредитні кошти надають можливість підприємствам збільшити виробництво за рахунок необхідних ресурсів. В процесі кредитування МСП найширше реалізуються функції капіталізації грошових доходів та забезпечення умов для економічного зростання. В сучасній фінансовій системі одними з найбільших, та основними кредиторами є банки. Саме банківське кредитування є одним з найголовніших джерел зовнішнього фінансування підприємств малого та середнього бізнесу. Банківська кредитна угода поєднує фінансові відносини її учасників, використовуючи різні методики. На рисунку 1.1. показана модель кредитування підприємств малого та середнього бізнесу, що включає методи та інструменти кредитування необхідні для цього сегменту.

Рисунок. 1.1– Система банківського кредитування підприємств МСБ [2]

Система включає дві складові: стратегічну та базову:

- стратегічна складова – це визначення стратегії кредитування, кредитної політики банку, її механізму, цілей і завдань, методики ефективності кредитування; стратегічна складова;

- базова складова включає: принципи кредитування, суб'єкти, об'єкти, що разом визначають форму руху позичкового капіталу (товарну чи споживчу); інших учасників кредитування, а також інфраструктуру кредитування малого бізнесу.

Слід зазначити, що принципів кредитування повинні дотримуватися обидві сторони угоди – як підприємства малого та середнього бізнесу так і банки.

Підприємства МСБ, залучивши кредит, мають дотримуватися наступних принципів:

- зберігати юридичну самостійність підприємств, коли банк надає необхідні підприємству функції управління для отримання фінансових ресурсів;
- погоджувати нові господарські ризики підприємства з банком, що обмежує діяльність підприємства;
- вести прозору фінансову діяльність, та надавати інформацію.

Банк, з огляду на особливості діяльності підприємств МСБ, при повинен дотримуватися таких норм:

- інвестиційної безпеки кредитування, якщо банк не бере участі в прибутку підприємства;
- клієнтоорієнтованості, що означає задоволення потреб МСП у грошовій позиці;
- принцип індивідуальності кредиту, що найкраще відповідає специфіці бізнесу та дозволяє підтримувати його кредитоспроможність та платоспроможність [3].

Суб'єктами банківського кредиту є фізичні та юридичні особи, що мають право здійснювати кредитні угоди (фізичні особи, підприємства, організації, банки, держава). В кредитуванні підприємств МСБ однією з сторін, а саме позичальником є малі та середні підприємства.

Що стосується базової складової, то її елементами є не тільки суб'єкти кредитної угоди, а й усі інші учасники процесу кредитування – державні спеціалізовані фонди, недержавні структури; органи з нормативно-правового регулювання, нагляду та контролю; міжнародні організації, що підтримують фінансування підприємств МСБ (Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк, інвестиційні фонди), інститути розвитку, небанківські кредитні організації.

Всі елементи системи банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу взаємопов'язані та цілісні, одночасно гнучкі та можуть змінюватися залежно від внутрішніх та зовнішніх впливів на економічну та фінансову ситуацію

Для підприємницької діяльності малих та середніх підприємств, банківське кредитування має велике значення, надаючи можливості своєчасно задовільнити фінансові потреби, для пезперебойної роботи, розвитку та зростання. Залежно потреб, та можливостей малих та середніх підприємств вчасно та в повному обсязі обслуговувати кредитну заборгованість банки надають різні види кредитів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Існуючі види та форми банківського кредитування підприємств МСБ [4]

Джерела фінансування	Характеристика
Мікрокредитування.	1) можливість створити позитивну кредитну історію для підприємств; 2) позичальник з мінімальним доходом може взяти кредит і почати власну справу. 3) набагато простіше отримати кредит для приватних підприємців
Овердрафт	1) здатність швидко й ефективно з мінімальною кількістю документів отримати короткострокове кредитування; 2) зручність його періодичного відновлення. Недоліками є короткий термін кредитування, невеликі суми.
Комерційна іпотека	Довгі терміни погашення позики та високі відсотки. Іпотечні кредити надає невелика кількість банків.
Кредит «стартап»	Високі ризики, що є причиною формування великих резервів, які зменшують прибутковість банків
Інвестиційне кредитування	Вид кредиту, який надається банком при умові представлення побудованої виробничої програми, плану нового проекту та документів, що засвідчують намір використання коштів. Перевагою є тривалі строки надання кредиту.
Кредит на поповнення оборотних коштів	Умови такого виду кредитування залежать від політики банку. Перевагами є легкість оформлення угоди в банку. Обсяг кредиту визначається, з врахуванням річного доходу, позичальник має додержуватися цільового призначення кредиту.
Венчурне фінансування	Переваги – довготривалі терміни кредитування. Недоліки – високі відсоткові ставки. Надаються тільки підприємствам, що перебувають на етапі розвитку.

Слід відмітити, що починаючи з років незалежності, враховуючи різну фінансову ситуацію, протягом цих років, банки поступово все більше цікавилася підприємствами малого та середнього бізнесу, навіть виникла конкуренція в цьому напрямі розвитку банківського бізнесу. Але до підприємств різних галузей різні підходи у кредитуванні і це пов'язано з низкою факторів, які нами будуть розглянуті в наступному розділі, на прикладі підприємств малого та середнього бізнесу агропромислової галузі.

Слід також звернути увагу на те, що банкам враховуючи світовий досвід, необхідно змінити політику кредитування саме цього сектору економіки, та вибудувати стратегію для того, щоб стимулювати попит потенційних платоспроможних позичальників – суб'єктів МСБ. Необхідно розробити нові механізми кредитування, специфічні види кредитів, за яких з'явиться можливість зниження відсоткових ставок та обсягів забезпечення за кредитом, можливість отримання довгострокового кредитування.

1.2 Кругообіг коштів підприємств та необхідність залучення кредитів

Діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення кредитів.

Кредит є однією з найважливіших категорій ринкової економіки, що відображає реальні зв'язки і відносини економічного життя суспільства є кредит. Кредит завжди був і залишається важливим важелем у стимулюванні розвитку виробництва і являє собою економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості. Кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий і виражає стосунки між кредитором і позичальником. За його допомогою вільні кошти підприємств, приватного сектора і держави акумулюються, перетворюючись у позичковий капітал, котрий передається за плату в тимчасове користування.

Кредит в ринковій економіці необхідний, передусім, як еластичний механізм переливання капіталу з одних галузей в інші та згладжування норми прибутку. Він дає змогу подолати обмеженість індивідуального капіталу. У той же час кредит є необхідним інструментом для підтримки неперервності кругообігу фондів діючих підприємств, обслуговування процесу реалізації товарів, що є особливо важливим в умовах становлення в Україні ринкових відносин.

Як економічна категорія кредит являє собою сукупність визначених економічних відносин. Їхнє відокремлення в окремий вид відбувається на основі особливостей суб'єктів і об'єктів цих відносин. З цих позицій кредит можна характеризувати як відносини між кредитором і позичальником із приводу зворотного руху вартості.

Кредитор – це суб'єкт кредитних відносин, що надає вартість у тимчасове користування. Джерелом засобів для видачі позички можуть бути як власні засоби кредитора, так і позикові.

Позичальник – суб'єкт кредитних відносин, що одержує позичку. Позичальниками можуть бути юридичні і фізичні особи, що мають недолік власних засобів, - держпідприємства, акціонерні товариства, приватні фірми, банки, держава, громадяни і т.д. Разом з тим одного бажання одержати позичку недостатньо для участі в кредитних відносинах як позичальника.

Кредитні операції – це відносини між кредитором і позичальником (дебітором) по наданню першим останньому визначеної суми коштів на умовах платності, терміновості, зворотності.

В країнах з розвинутою економікою основною формою кредитування є банківський кредит. Традиційне банківське кредитування це найпоширеніший вид фінансування і в Україні, але існує багато перешкод для отримання позик малими та середніми підприємствами, а саме високі процентні ставки, жорсткі кредитні умови, вимоги до першого внеску та обсягів забезпечення, значні додаткові комісії. Тому в сучасних умовах необхідно навчитися як на макро-, так і на мікрорівні, правильно й ефективно використовувати банківське

кредитування малих та середніх підприємств, в інтересах розвитку національної економіки України, враховуючи внесок саме малих та середніх підприємств, працюючих в різних галузях економіки в кількісний та якісний склад нашої країни. На рисунку 1.2 наведені дані, щодо внеску малих та середніх підприємств в економіку країни.

Рисунок 1.2 – Внесок малих та середніх підприємств в економіку країни [5]

Зрозуміло, що для банків саме кредитні операції є основою їх діяльності, та саме ці операції приносять банківським установам левову долю їх прибутків, але саме ці операції є найбільш ризикованими, та можуть, у випадку неповернення кредиту призвести до втрати ліквідності та платоспроможності банку, та саме ці операції пов'язані з ризиком банкрутства. Тому одним з головних завдань банківського менеджменту є обрання правельних методів та контроль за дотриманням умов кредитування, для організації ефективної співпраці між банками та підприємствами малого та середнього бізнесу, на взаємовигідних умовах, тому що інтереси суб'єктів кредитної угоди повинні збігатися.

Загалом, виникнення і функціонування кредиту пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, із тимчасовим вивільненням коштів у одних підприємствах і появою потреби в них у інших. При цьому

виникнення кредитних відносин зумовлюється не самим фактом незбігу в часі відвантаження товару і його оплати, а узгодженням між суб'єктами кредитних відносин умови щодо відстрочки платежу шляхом укладання кредитної угоди. Але оборот товарів є не єдиною причиною появи кредитних взаємовідносин. Нині кредитні відносини виникають за будь-якої економічної чи фінансової операції, що пов'язана із заборгованістю одного з учасників такої операції.

Також існують специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, що пов'язані з необхідністю забезпечення безперервності процесу відновлення:

- сезонний характер виробництва;
- розбіжність між отриманням коштів від основної діяльності та їх витрачанням на підприємстві;
- відхилення фактичного використання оборотних коштів від їх нормативу

Усі, вищенаведені причини, як основні так і специфічні для різних підприємств призводять до виникнення кредитних відносин, у зв'язку з нестачею власних коштів для організації ефективної роботи підприємства.

В процесі кредитування малих та середніх підприємств банки перш за все враховують індивідуальні особливості індивідуального обороту коштів підприємства, що зумовлюються багатьма об'єктивними і суб'єктивними факторами (об'єктивні: галузева приналежність, характер діяльності, виробничого процесу, сезонність виробництва; суб'єктивні: рівень організації виробництва, збуту та постачання, інші фактори).

Кругообіг коштів підприємства буває: відносно рівномірний і переважно нерівномірний.

Підприємства нафтової, вугільної, металургійної та інших галузей промисловості належать до відносно рівномірного кругообігу коштів. Для підприємств цієї групи характерна відсутність тривалого періоду між надходженням і витрачанням коштів.

Підприємств легкої, харчової, лісової промисловості, сільськогосподарські підприємства належать до нерівномірного кругообігу коштів. У них завжди

виникає певна невідповідність між витратами коштів і надходженням коштів від реалізації продукції. У підприємств з нерівномірним кругооборотом коштів додаткова потреба в кредиті пояснюється сезонністю виробництва, значною тривалістю обороту оборотних коштів. Тривалість виробничого циклу може коливатися від кількох днів (виробництво деяких харчових продуктів) до кількох місяців і років (виробництво сільськогосподарської продукції, суднобудування).

Суб'єктами кредитних відносин можуть бути будь-які самостійні підприємства. Кредитні відносини характеризуються тим, що їх суб'єктами є дві сторони: одна з них у рамках конкретної кредитної угоди називається кредитором, інша - позичальником. Грошові чи товарно-матеріальні цінності, витрати або виконана робота та надані послуги, щодо яких укладається кредитний договір, є об'єктом кредиту.

Основними об'єктами короткострокового кредитування в оборотні кошти є:

- виробничі запаси (сировина, основні й допоміжні матеріали, запасні частини, паливо, інструмент);
- незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва;
- витрати майбутніх періодів (сезонні витрати, витрати на освоєння випуску нових виробів тощо);
- готова продукція і товари;
- платіжні та розрахункові операції з постачальниками й покупцями.

На підприємствах виникає потреба в кредитах під виробничі запаси, якщо їх розміри перевищують власні кошти, тобто якщо створюються наднормативні запаси. Причиною таких можуть бути сезонність завезення, нерівномірна або дострокова поставка матеріальних ресурсів постачальниками та ін.

Наднормативні запаси сільськогосподарської сировини є основним об'єктом банківського кредиту на підприємствах, які переробляють цю сировину і працюють сезонно (цукрові заводи, консервні комбінати, інші підприємства харчової та легкої промисловості), або створюють великі сезонні запаси сировини на рік, тобто до нового врожаю.

Наднормативні запаси незавершеного виробництва і готової продукції можуть створюватися на підприємствах у зв'язку з прискоренням темпів зростання обсягів виробництва, некомплектністю постачання, транспортними утрудненнями щодо відправлення продукції споживачам, припиненням відвантажень продукції споживачам через їхню неплатоспроможність тощо.

У складі витрат майбутніх періодів банки видають підприємствам позики на покриття сезонних витрат, оскільки в періоди сезонного зменшення обсягів виробництва або міжсезонного простою витрати на виготовлення продукції тимчасово не покриваються виручкою від реалізації. Так, підприємства агропромислового комплексу навіть у період міжсезонного простою потребують коштів на ремонт обладнання, утримання постійного персоналу, проведення всіх підготовчих робіт до сезону сільськогосподарських робіт. Ці витрати вони покривають за рахунок банківських позик, а розраховується за них з виручки від реалізації сільськогосподарської продукції.

Витратами майбутніх періодів є також витрати, пов'язані з освоєнням випуску нових видів продукції, пусконаладжувальні витрати. Якщо ці витрати кредитує банк, то в кредитних угодах називається конкретна продукція і витрати включаються в її собівартість. З допомогою кредитів підприємство, коли йому тимчасово бракує власних коштів, може розрахуватись зі своїми постачальниками.

Отже, кредит необхідний і для підтримування кругообороту фондів діючих підприємств, що обслуговують процес реалізації продукції.

Об'єктами довгострокового та середньострокового кредитування є капітальні вкладення, пов'язані з реконструкцією підприємства, його технічним переозброєнням, упровадженням нової техніки, удосконаленням технології виробництва, та інші витрати, що приводять до збільшення вартості основних засобів. До таких кредитів підприємства вдаються, якщо відчувають брак власних коштів, призначених на ці цілі, а саме: прибутку й амортизаційних відрахувань.

Використання різноманітних форм кредитування підприємства прискорює

рух грошових і матеріальних ресурсів та сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності.

Визначаючи потреби в кредитах, підприємства виходять із загальної потреби в коштах і наявності таких.

Планування потреби в кредиті для формування оборотних коштів підприємства здійснюється таким чином. На першому етапі розраховується потреба в оборотних коштах у цілому та за окремими напрямками: формування виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції.

На другому етапі визначається необхідний розмір залучення кредитів банку на покриття збільшення потреби в оборотних коштах. Для цього можна користуватися формулою:

$$K_{o.b} = OK - OK_n - OK_{пр} + KЗ \quad (1.1)$$

де $K_{o.b}$ – необхідний розмір кредитів, які залучаються в оборотні кошти;

OK – потреба в оборотних коштах;

OK_n – власні оборотні кошти на початок періоду;

$OK_{пр}$ – поповнення оборотних коштів за рахунок прибутку підприємства;

$KЗ$ – зменшення кредиторської заборгованості.

Потреба підприємства в кредитах під інвестиційні проекти визначається на основі інвестиційної програми за окремими етапами її реалізації та з урахуванням власних джерел фінансування.

Власні кошти для фінансування інвестиційних програм складаються з амортизаційних відрахувань, частини прибутку, яка спрямовується на реконструкцію, технічне переоснащення, нове будівництво.

Після проведення розрахунків потреби підприємства в кредитних ресурсах визначають період їх залучення. Період залучення кредитів – це час з моменту надання банківського кредиту до моменту його повного погашення та виплати відсотків за користування. Період залучення кредиту визначається банком. Практика свідчить, що нині в Україні у зв'язку з високою інфляцією банки не

готові надавати довгострокові кредити. Пріоритетною метою у процесі розвитку аграрного сектору економіки є забезпечення нормальних умов роботи його учасників через створення ефективного економічного механізму, у складі якого, особливе місце посідає система кредитних відносин.

1.3 Роль та особливості банківського кредитування аграрних підприємств

В результаті аналізу наукових досліджень, про поточні джерела фінансування малого та середнього бізнесу агропромислового комплексу в Україні нами визначені основні проблеми, що заважають його розвитку:

- недостатньо внутрішніх ресурсів для самофінансування; обмеження доступу до зовнішніх джерел фінансування та залучення інвестицій через високі вимоги та недостатню обізнаність;
- недостатній розвиток інфраструктури для підтримки малих та середніх підприємств;
- нестабільне та незрозуміле законодавство у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, яке обмежує можливості суб'єктів господарювання для довгострокового планування;
- недостатній розвиток механізму співпраці держави та малого та середнього бізнесу;
- низький рівень активності суб'єктів малого підприємництва у захисті власних інтересів;
- недосконалість системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для малих та середніх підприємств;
- високі процентні ставки за банківським кредитуванням та складні умови позики;
- нерозвинена сфера альтернативних джерел фінансування в Україні, таких як лізинг, факторинг, венчурні фонди;

– низький рівень обізнаності підприємців про існуючі програми фінансування; значне податкове навантаження.

Закономірність застосування кредитних відносин підприємствами аграрної галузі економіки пов'язана з специфічними умовами діяльності сільськогосподарського виробництва, суттєвими відхиленнями потреби в оборотних засобах від їхньої фактичної наявності, нерівномірністю руху оборотних фондів сільськогосподарських господарств. Чинниками, що заважають розвитку системи кредитного обслуговування агросектору виступає слабка врегулювання таких проблем, як нерозвиненість земельного ринку, що унеможлиблює використання її як заставного майна для отримання кредиту, надто протяжлива процедура отримання банківського кредиту, знос основних засобів, недоступність фінансових послуг, високі відсоткові ставки. Державна підтримка має грандіозне значення для розвитку сільгоспвиробництва.

З кожним роком держава впроваджує нові програми підтримки малого та середнього бізнесу, в тому числі і для сільськогосподарських підприємств, але і на сьогодні їх механізм є малоефективним і не дозволяє задовольнити всі потреби аграріїв. З огляду на низку проблем, актуального значення набуває вирішення проблеми удосконалення кредитних відносин у системі функціонування сільського господарства [6].

Отже, банківський кредит для підприємств малого та середнього бізнесу агропромислової галузі – це специфічна форма кредиту, що відображає всю низку економічних взаємовідносин, в ході яких грошові кошти надаються в позику банками підприємствам.

Дана процедура реалізується за невід'ємної участі своєрідних зв'язків між учасниками кредитного процесу з приводу перерозподілу вартості, що відбуваються в природному взаємовідношенні закономірностей їхнього функціонування та еволюційного піднесення.

Банки в цих відносинах є найголовнішою ланкою, вони виступають і в ролі покупця/продавця вільних коштів, що перебувають у розпорядженні суспільства. Дані позики надаються банками господарствам АПК на засадах строковості на

домовленостях, передбачених кредитним договором. Для господарств АПК, серед існуючих форм і видів кредиту, саме банківський кредит відіграє найбільш значну роль. Його стрижнева особливість полягає у наявності банку як особи кредитора в кредитному зобов'язанні.

Кредитором в умовах банківського кредиту є банк, позичальником – юридичні (господарства АПК) та фізичні особи. Дослідження вказують на те, що здійснюється принципова та непохитна зміна об'єктно-суб'єктного механізму організації банківського кредитування за сучасного стану трансформаційних перетворень економічного спрямування. Також відбулося перетворення від пооб'єктного до прямого кредитування господарств АПК. Не вибір об'єкта, а оцінююче розуміння суб'єкта кредитної угоди вже має передове значення в механізмі банківського кредиту.

Встановлено, що банківське кредитування неодмінно має враховувати специфіку здійснення аграрного виробничого процесу й особливості формування їх фінансових ресурсів. Дані фактори варто враховувати і на державному рівні, передусім, при здійсненні законодавчого регулювання кредитних відносин підприємств АПК.

Щодо важливості системи банківського кредитування, то на макроекономічному рівні її вагомість зумовлена тим, що за її посередництва відбувається перерозподіл вільних грошових капіталів у найбільш прибутковій галузі економіки. В Україні, протягом останніх років, кредитування банками підприємств агропромислового комплексу відбувалось за залишковим принципом, та тільки за умови державних гарантій. Окреслене проблемне поле потребує розробки досконалих механізмів і активізації банківського кредитування підприємств АПК, з врахуванням специфіки агропромислового виробництва, як об'єкта кредитування.

Закономірність отримання кредитних засобів виникає в процесі господарської діяльності практично кожного сільськогосподарського підприємства. Це є типовим фактом для сільськогосподарського виробництва, якому властиві такі основні ознаки, як сезонний характер виробничого процесу,

залежність від стихійних сил природи та інших подібних умов, висока капіталомісткість, відносно обмежена фондівдача, значний розрив між часом інвестування коштів і їх поверненням після реалізації продукції.

Економічна природа процесу виробництва, необхідність забезпечення безперервності та ефективності суспільного відтворення на основі кругообігу капіталу вимагає постійного розвитку кредитних відносин.

Банківське кредитування підприємств АПК має суттєві особливості, хоча і ґрунтується на тих принципах, що й кредитування підприємств протилежних секторів економіки. Кредитування будь-якого підприємства і будь-якої галузі економіки пов'язано з ризиками, не виняток і малий агробізнес. Дійсно, аграрному сектору притаманні специфічні ризики і в цілому ця галузь є більш ризикованою, ніж інші галузі економіки[7].

Отримані кредитні кошти від банківських установ, підприємства АПК, переважно використовують для поповнення оборотних засобів для придбання паливо-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, насінневого матеріалу, засобів захисту рослин, запасних частин до сільськогосподарської техніки, кормів тощо – за умови отримання короткострокових кредитів, а також для придбання основних засобів сільськогосподарського призначення, в тому числі зрощувальної техніки сільськогосподарського призначення, для будівництва та здійснення витрат, пов'язаних з реконструкцією та будівництвом виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення та інше – за умови отримання середньо – та довгострокових кредитів.

Розвиток банківського кредитування знаходиться у постійному русі в залежності від зміни потреб економіки того чи іншого середовища, в якому функціонує сільськогосподарська галузь.

Отже, активізація кредитного ринку, направленою на ефективне обслуговування малих та середніх підприємств агропромислової галузі повинна супроводжуватися посиленням позитивного впливу банків на соціально-економічний розвиток господарств АПК тієї чи іншої місцевості та країни в цілому.

Більш активному і диверсифікованому розвитку банківського кредитування господарств АПК шкодить ціла низка чинників. Вагомою перешкодою для збільшення обсягів банківського кредитування сільськогосподарських підприємств є високі ризики та проблеми належного матеріального забезпечення. В більшості випадків, забезпеченням виступає нерухоме майно, сільськогосподарська техніка, що знаходяться у власності підприємств, такж забезпеченням кредитів найчастіше виступають товари в обігу.

Банки самостійно проводять оцінку заставного майна позичальника. Забезпечення неодмінно мусить покривати проценти за весь строк кредитування, а також суму взятого банківського кредиту. Банківські установи враховують не більше, ніж 70% його оцінюючої вартості і керуються тим, наскільки заставне майно являється ліквідним. Крім того, банківські установи зобов'язують застрахувати заставне майно в страховій компанії. Така ситуація зумовлена тим, що у відповідності до нинішнього законодавства, у випадку зі банкрутства сільськогосподарського підприємства, банки не виключають ситуації, коли активи, що належать, згідно із законом, банку, не вдасться узяти назад з господарюючих суб'єктів.

Для сучасних банків, на ринку кредитних ресурсів, передовими перепонами, які суттєво ускладнюють надання кредитів господарствам АПК, являються:

- непрозорість діяльності підприємств;
- недостатня нормативна, економічна, юридична документація по відношенню до значної частки господарств АПК;
- відсутність у фермерських господарств ліквідних застав;
- відсутність реальної масштабної державної підтримки;
- високі кредитні ризики, брак чи обмеженість юридичних засобів і методів зниження ризику неповернення банківського кредиту на всіх стадіях кредитного процесу.

Отже, основними проблемами, які ускладнюють отримання банківських кредитів, виступають:

- обмежена кількість пропозиції кредитів і відсутність конкурентного кредитного ринку, що призводить до збереження відносно високих відсоткових ставок;
- сумнівна звітність, брак стимулів для точного відображення фінансових результатів в звітності, що знижує перспективу отримання в банках кредитів, як довгострокових так і короткострокових;
- складна оцінка фінансово-господарського стану господарств АПК;
- нестабільність законодавства у галузі оподаткування фермерських господарств;
- незначний розмір власних коштів і відсутність ліквідних активів, та відсутність іншого забезпечення під заставу, обмеженість програм кредитування під заставу, наприклад, нерухомості;
- невідповідність рентабельності господарств АПК розміру відсоткових ставок за кредитами, до яких додаються різні комісійні платежі;
- складність і тривалість процедури отримання банківського кредиту.

Облікова ставка є ваговим, майже основним, елементом конкурентної політики на кредитному ринку. Визначення відсокової ставки є доволі складним, з одного боку її величина повинна бути пропорційною ризикам, пов'язаним з конкретним проектом, тим куди інвестуються кошти, а з іншого боку ця ставка повинна бути ревалентною по відношенню до відповідних відсоткових ставок у банків – конкурентів. Але тут треба дуже обережно балансувати між бажанням заробити та можливими втратами.

Коли банки надають довгострокові кредити, на тривалий термін, то ризики з одного боку повинні бути високими, але якщо ситуація на світових ринках стабільна, розвиток виробництва ефективний, то ризики знижуються, а відповідно і ставка. На розмір процентної ставки впливають макро- та мікроекономічні чинники (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Чинники впливу на розмір процентної ставки за

МАКРОЕКОНОМІЧНІ	
Співвідношення попиту та пропозиції позичкового капіталу	Чим більший попит на кредит, тим вища процентна ставка
Рівень інфляції	Прискорення темпів інфляції викликає підвищення процентної ставки, що слугує захистом від знецінення капіталу
Рівень облікової ставки центрального банку (ЦБ)	При визначенні розміру процентної ставки банки беруть за основу облікову ставку ЦБ, яка, своєю чергою, залежить від типу грошово-кредитної політики (рестрикційна чи експансійна), процентних ставок на міжнародному ринку позичкових капіталів, стану платіжного балансу країни, курсу національної валюти
МІКРОЕКОНОМІЧНІ	
Строк кредитування	Рівень процентної ставки знаходиться в прямій залежності від строку кредиту: чим довший кредит, тим вища процентна ставка, оскільки підвищується ризик неповернення кредиту та знецінення запозичених коштів у зв'язку з інфляцією
Розмір кредиту	Зазвичай, процентна ставка з великих позичок повинна бути нижчою, ніж за дрібними
Витрати на формування позичкового капіталу	Ці витрати складаються з депозитного процента та плати за кредитні ресурси, отримані в інших банках, тому, чим вищою є ціна залучених і позичених коштів, тим вищою буде процентна ставка
Ризик	При наданні позичок банки стикаються з кредитним ризиком (втрати від неповернення основної суми боргу) та процентним ризиком (втрати від неповернення процентів, що сплачує позичальник за користування капіталом), тому, чим вище банк оцінює ці ризики, тим вищою буде процентна ставка
Характер застави	Якість застави прямо пов'язана з її ліквідністю, тому, чим вища ліквідність майнових цінностей, що є забезпеченням кредиту, тим нижчою буде процентна ставка
Характер відносин між банком і позичальником	Для своїх постійних клієнтів, у платоспроможності яких банк упевнений, процентна ставка може бути нижчою

Перешкодами на шляху до збільшення банківського кредитування є відсутність традицій роботи агросектору в ринкових умовах, низька культура роботи позичальників з кредитами, недостатній рівень знань позичальників про ринок кредитних послуг, що більшою мірою стосуються саме малих та середніх господарств, висока залежність кредитоспроможності від таких непередбачених

факторів як погодні умови, висока зношеність основних фондів, недиверсифікованість бізнесу. Основні тенденції банківського кредитування господарств Агропромислово комплексу детально представлені на рисунку 1.3.

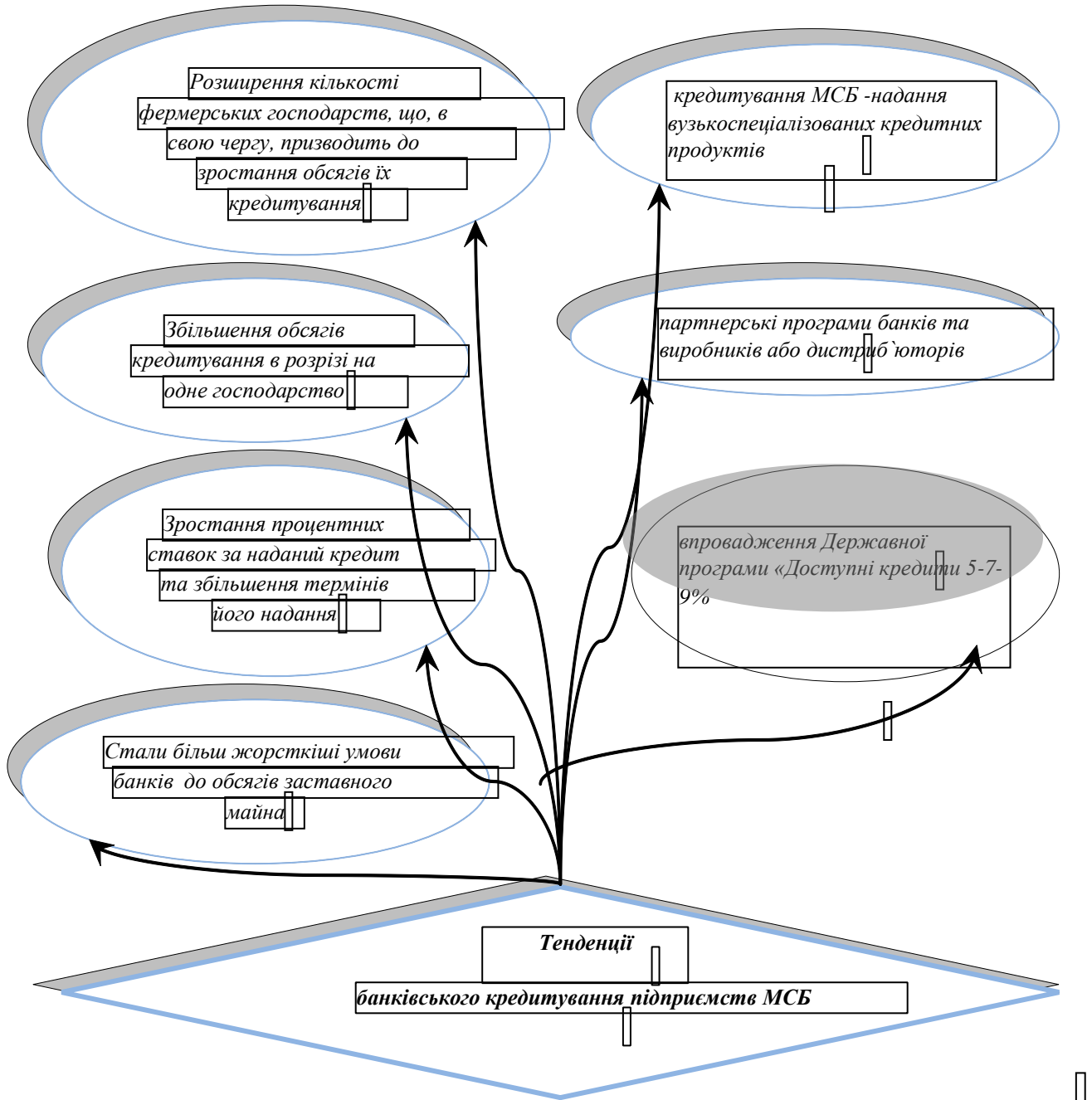

Рисунок 1.3 – Тенденції банківського кредитування господарств АПК

Головними передумовами розвитку банківського кредитування виступають наступні чинники: мінімізація ризиків, специфічність кредитної

політики банків-кредиторів щодо підприємств агропромислового комплексу, удосконалення механізму захисту прав кредиторів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Основні домінанти розвитку банківського кредитування

Домінуюча ознака	Умови та можливості застосування домінуючої ознаки розвитку банківського кредитування малих та середніх господарств АПК
Мінімізація ризикових випадків	Малі та середні господарства АПК повинні брати еквівалентну участь власним майном та грошовими коштами в кредитуванні певного проекту, а банк, відповідно повинен надавати їм обґрунтовану суму кредиту, достатню для успішної реалізації цього проекту
Специфічність кредитної політики банків-кредиторів стосовно малих та середніх підприємств АПК	З огляду на особливість та ризиковість діяльності малих та середніх підприємств АПК кредитна політика повинна відрізнитись від загальноприйнятої спеціальними регламентами, диференціацією підходів до кредитування даних підприємств, встановленням сезонних графіків надання та погашення кредитів, з урахуванням сезонних коливань аграрного виробництва
Вдосконалення механізму захисту прав кредиторів	Цьому має можливість сприяти наступне: формування земельного ринку, скасування державою мораторію на іпотечу земель сільськогосподарського призначення, створення кредитних бюро і рейтингових агенцій, оскільки впевненість банку в тому, що наданий кредит буде вчасно повернутий з виплатою нарахованих процентів, є однією із запорок збільшення обсягів кредитування сільськогосподарських підприємств та поступового зниження рівня процентних ставок

Щодо діяльності підприємств АПК, то на сьогоднішній день їх діяльність є надзвичайно важливим чинником підвищення гнучкості сучасної української економіки. Створення і подальший розвиток фермерства мають стати фундаментом соціальної реструктуризації нації. Дієвим та результативним способом виходу сучасної економіки із кризи є квалітативне кредитне забезпечення фермерських господарств. Піднесення економіки країни, передусім, гальмується відсутністю конкретних, лідируючих програм розвитку фермерства (включаючи і програми розвитку за допомогою кредиту).

З ціллю підвищення банківського кредитування підприємств АПК, для банків можуть бути результативними різні прийоми, а саме: активне

запровадження в банках уніфікованих процедур, що дасть змогу знизити витрати на реалізацію кредитних операцій та значно скоротити строки розгляду кредитних заявок; введення механізмів збільшення терміновості пасивів банків та рефінансування, що дасть реальну можливість знизити розриви між пасивами та активами за термінами погашення й запитання та помітно оздоровити їх ліквідність; вдосконалення нормативів НБУ, що призведе до зниження відсоткових ставок за кредитами; запровадження різноманітних схем забезпечення кредитів.

Висновок до розділу 1

На сьогоднішній день діяльність підприємств агропромислового комплексу є надзвичайно важливим чинником підвищення гнучкості сучасної української економіки. Ефективний розвиток підприємств сільського господарства має стати фундаментом поствоєнної відбудови України та соціальної реструктуризації нації. Дієвим та результативним способом виходу сучасної економіки із кризи є квалітативне кредитне забезпечення сільськогосподарських господарств. Піднесення економіки країни, передусім, гальмується відсутністю конкретних, лідируючих програм розвитку агропромислового комплексу (включаючи і програми розвитку за допомогою кредиту).

У зв'язку з гострим браком коштів, необхідних для прискореного розвитку агропромислового комплексу, незначною участю у кредитуванні аграрних товаровиробників комерційних банків, пріоритетним завданням розвитку аграрного сектору має стати формування ефективного механізму кредитування, спроможного задовольнити високий попит на сільськогосподарському ринку кредитування і подолати тенденції низької пропозиції щодо надання кредитів з боку комерційних банків, недостатності джерел самофінансування аграрних підприємств. Зміни економічної ситуації загострюють старі і спричиняють нові проблеми, для розв'язання яких треба провадити своєчасний пошук нових і

вдосконалювати традиційні механізми кредитування агропромислового комплексу.

Отже, в ході дослідження встановлено, що банківський кредит для сільськогосподарських підприємств – це специфічна форма кредиту, що відображає всю низку економічних взаємовідносин в ході яких грошові кошти надаються в позику банками підприємствам агропромислового комплексу.

Перелік заходів, пов'язаних з подоланням внутрішніх складних обставин сільськогосподарських підприємств, є по суті, переліком заходів для підтримки агропромислового комплексу загалом. Серед них варто виділити найефективніші шляхи, які здатні забезпечити позитивний результат:

- 1) субсидування відсоткової ставки за кредитами для фермерських господарств, що працюють в низькорентабельних галузях;
- 2) стабілізація податкового режиму для сільського господарств;
- 3) дії, що зорієнтовані на підвищення прозорості господарської діяльності;
- 4) створення фондів підтримки фермерства, які б надавали допомогу в зборі відповідної документації і навчанні при роботі з банками;
- 5) сприяння інтенсивнішому формуванню бази кредитних історій.

Тож для забезпечення потреб у засобах захисту рослин, добрив і посівному матеріалі як альтернативу банківському кредитуванню сільськогосподарських підприємств можуть застосовуватися авалювання векселів та аграрних розписок.

Отже, кредитне забезпечення підприємств агропромислового комплексу неодмінно повинно враховувати специфічні риси здійснення процесу виробництва, а також атрибути формування наявних фінансових ресурсів. В процесі здійсненні законодавчого регулювання кредитних взаємовідносин, на державному щабелі, варто звертати увагу на зазначені фактори.

2 СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ АПК

2.1 Загальний стан аграрно-промислового комплексу України

Аграрна галузь України є локомотивом нашої економіки, та одним з гарантів як продовольчої безпеки держави, так і світу. Галузь складається з сільського господарства, рибальства, лісового господарства та інших суміжних галузей. Аграрний сектор забезпечую виробництво продуктів харчування, сировини для харчової промисловості та експортний потенціал всієї країни. Україна є однією з провідних країн у виробництві зерна, соняшникової олії, овочів, молока, м'яса та інших продуктів харчування. Експорт сільськогосподарської продукції має важливе значення для зовнішньоекономічного балансу країни, в довоєнні роки майже 60% валютних надходжень складав експорт сільськогосподарської продукції. Також сільське господарство забезпечує значну кількість робочих місць, особливо в сільській місцевості. Від ефективного функціонування галузі залежить стан соціально-економічної активності в селах та розвиток сільськогосподарської інфраструктури. Проте у 2019-2022 роках дана галузь стикнулася відразу з декількома проблемами: спочатку з COVID-19 у 2020 році, а згодом з військовим вторгненням в Україну у 2022.

Ці події вплинули на загальний стан світової економіки, економіки кожної окремої країни та кожної окремої галузі. Не оминули проблеми і сільськогосподарську галузь. В своєму дослідженні ми розглянемо окремо стан та можливості банківського кредитування підприємств сільськогосподарської галузі до війни 2019-2021 роки, та окремо під час військових дій 2022 року.

Починаючи з 2019 року можемо побачити (Рис.2.1), що кількість підприємств агропромислового комплексу почала стрімко зменшуватись. Майже основною причиною стала пандемія COVID-19, під час якої втрапилися

логістичні, комерційні зв'язки підприємств, за рахунок карантинних обмежень багато підприємств втратили своїх основних споживачів. Загалом за 2020-2021 роки їх стало на 1,8% менше. Проте, незважаючи на війну, у 2022 році ситуація стабілізувалася і кількість АПК зростає на 1,1%. Однією з причин називають земельну реформу та можливість відкриття ринку землі, але також слід звернути увагу на те, що під час війни багато малих та середніх підприємств переорієнтували свою діяльність на сільськогосподарську, в зв'язку з пріоритетністю саме продукції цієї галузі у військовий час.

Рисунок. 2.1– Кількість підприємств АПК за 2019-2022 роки [8].

Якщо проаналізувати як змінювалася кількість підприємств за розподілом на великі, середні і малі (в тому числі мікропідприємства), то бачимо, що найменше в галузі працює великих агрохолдингів, а більшість це невеликі підприємства, малі та середні фермерські господарства. Кількість великих підприємств змінювалася незначною мірою, проте кожне з них грає значну роль в економіці країни, а тому зникнення навіть одного може похитнути економічну ситуацію. Нажаль скорочення за весь розглянутий період спостерігається і у малих і мікропідприємств, які не змогли фінансово втриматися «на плаву», в такі

важкі часи. А от кількість АПК середнього розміру спадала протягом 2019-2021 років, а вже у 2022 зросла на 91 одиницю.

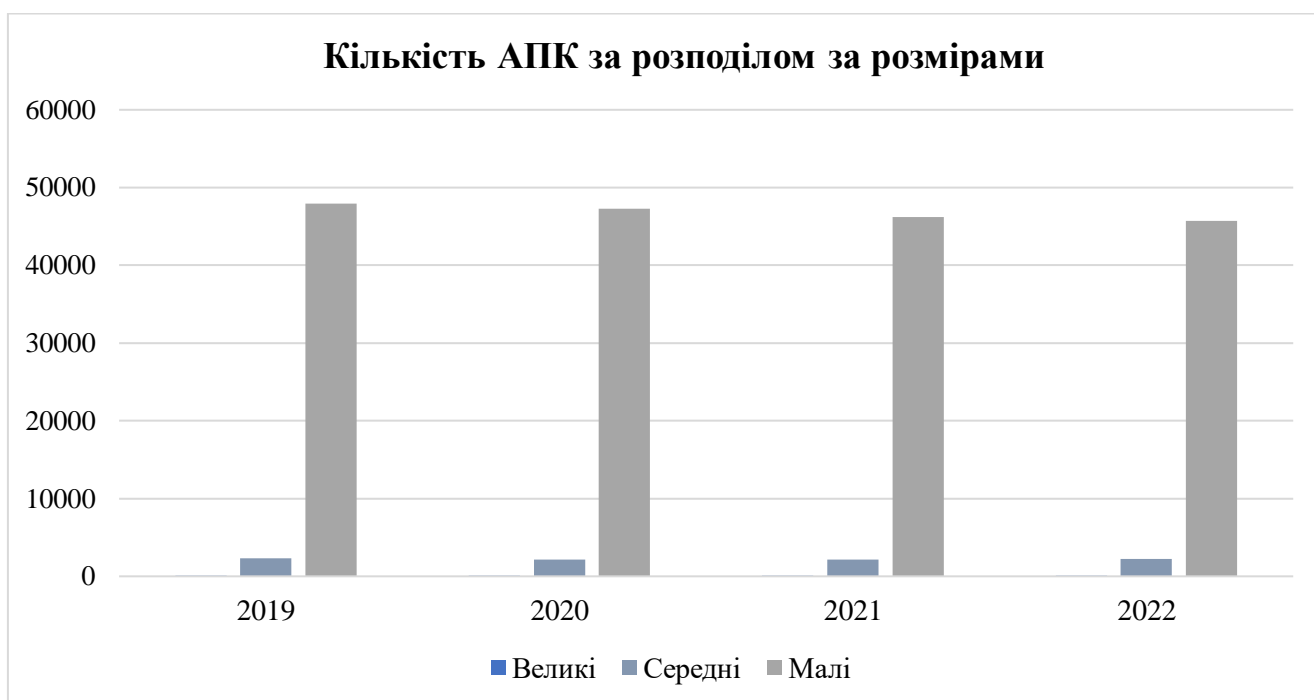

Рисунок 2.2– Кількість підприємств АПК з розподілом за розміром за 2019-2022 роки [8]

Таблиця 2.1 – Кількість підприємств АПК з розподілом на великі, середні та малі за 2019-2022 роки[8]

	Усього, од.	У тому числі					
		великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства	
		Од.	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	Од.	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	Од.	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності
01.01.2019	50239	34	0,1	2281	4,5	43389	95,4
01.01.2020	49452	36	0,1	2134	4,3	44182	95,6
01.01.2021	48400	33	0,1	2140	4,4	46227	95,5
01.01.2022	48800	34	0,1	2231	4,6	45735	93,7

Отже, за даними таблиці 2.1, можна зробити висновок, що кількість підприємств середнього розміру у 2020 році зменшилась на 6,5%, а у 2021 зроста на 1%. 2022 характеризувався спадом на 1,5%. Загальний приріст у порівнянні з 2019 роком є від'ємним та становить 2,2%. В той же час кількість малих підприємств з 2020 по 2022 спала на 1,3%, 2,2% та 1,1% відповідно. Загальний приріст з 2019 року також є від'ємним та становить 4,6%. Спостерігаються негативна спадаюча тенденція.

Також ми зрозуміли, що незважаючи на зменшення кількості підприємств, вартість їх капіталу мала тенденцію до зростання у 2019-2021 роках, та почала скорочуватися тільки у 2022 році, під час повномасштабного вторгнення. Так, власний капітал великих підприємств АПК зменшився на 36,8 % порівняно з 2021 роком та на 21,8% у порівнянні з 2019. Основною причиною став вихід декількох великих компаній з ринку. Вартість капіталу підприємств середнього розміру у 2022 році залишилась майже незмінною, а малих – знизилась на 26% (рис.1.3). Основною причиною стала війна на території України.

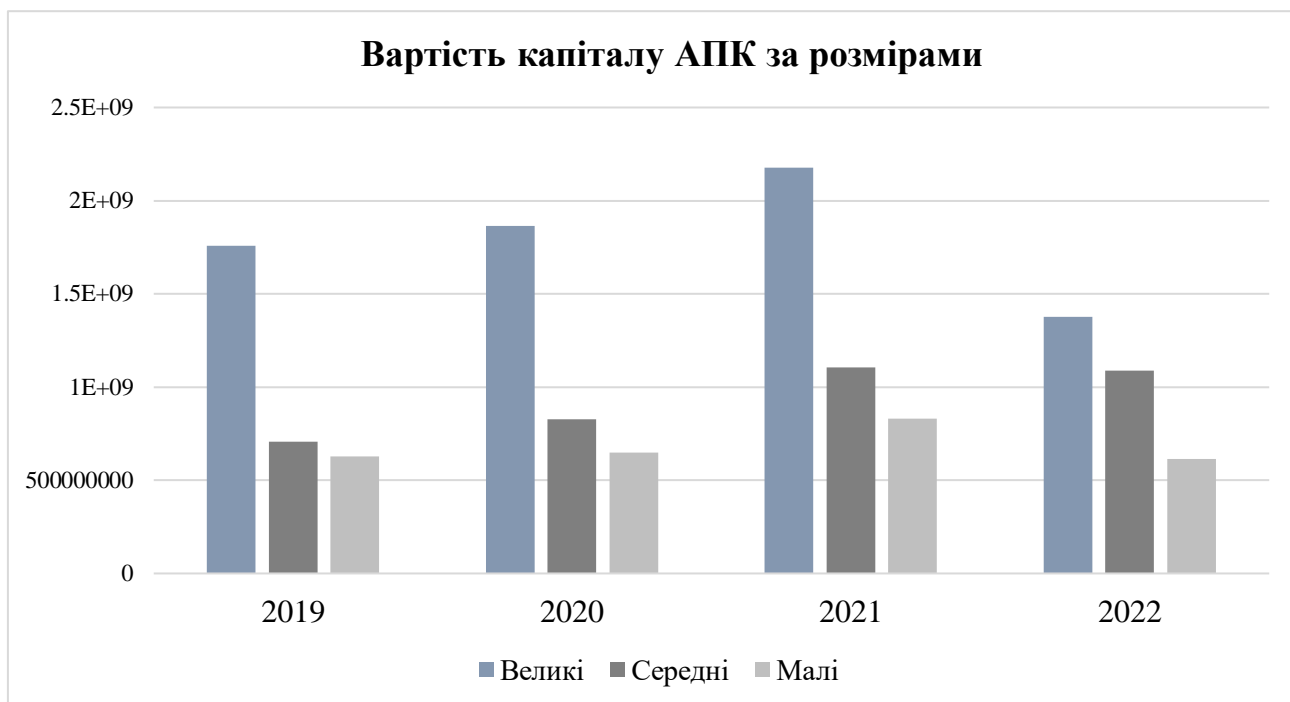

Рисунок 2.3– Вартість капіталу підприємств АПК за 2019-2022 роки[8]

Аналіз складових фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств (оборотних, необоротних, та оборотних і необоротних з групою вибуття), що майже не змінилась, частка необоротних активів у розглянутому періоді, частка а оборотних, навпаки, постійно зростала (на 45% у порівнянні з 2019 і на 114,6% у порівнянні з 2021). Частка необоротних активів з групою вибуття також збільшилась (рис 1.4).

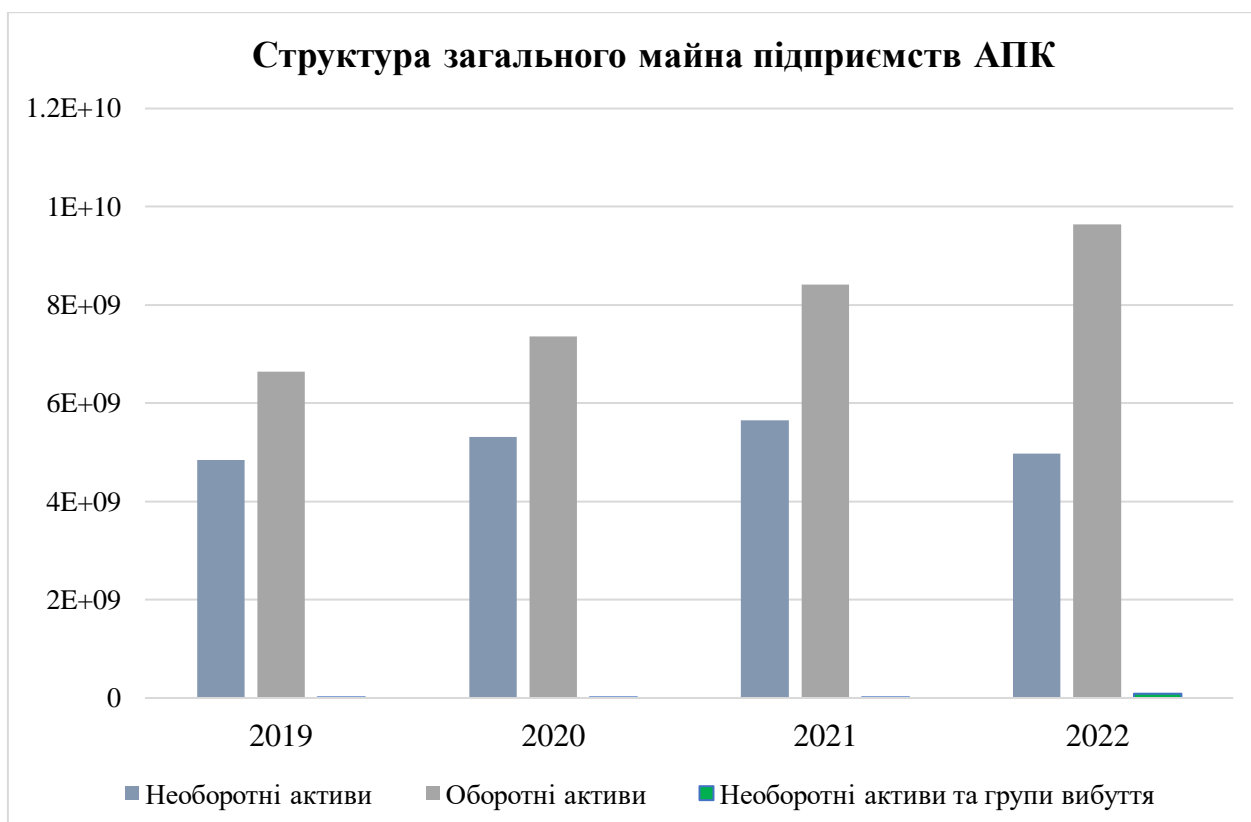

Рисунок 2.4 – Структура загального майна підприємств АПК за 2019-2022 роки[8]

Отже, що негативний вплив пандемії COVID-19 відобразився на структуру фінансових ресурсів підприємств сільськогосподарської галузі, яка у 2019 році на на 67,3 % складалася з поточної заборгованості. У 2020 році капітал почав врівноважуватися. Також виявлено, що у структурі джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств частка короткострокової заборгованості вища, а використання довгострокових позик має тенденцію до зменшення, проте власний капітал у 2022 році великих підприємств АПК зменшився на 36,8%

порівняно з 2021 роком та на 21,8% у порівнянні з 2019 та зросла частка довгострокових позик через війну. (рис.2.5).

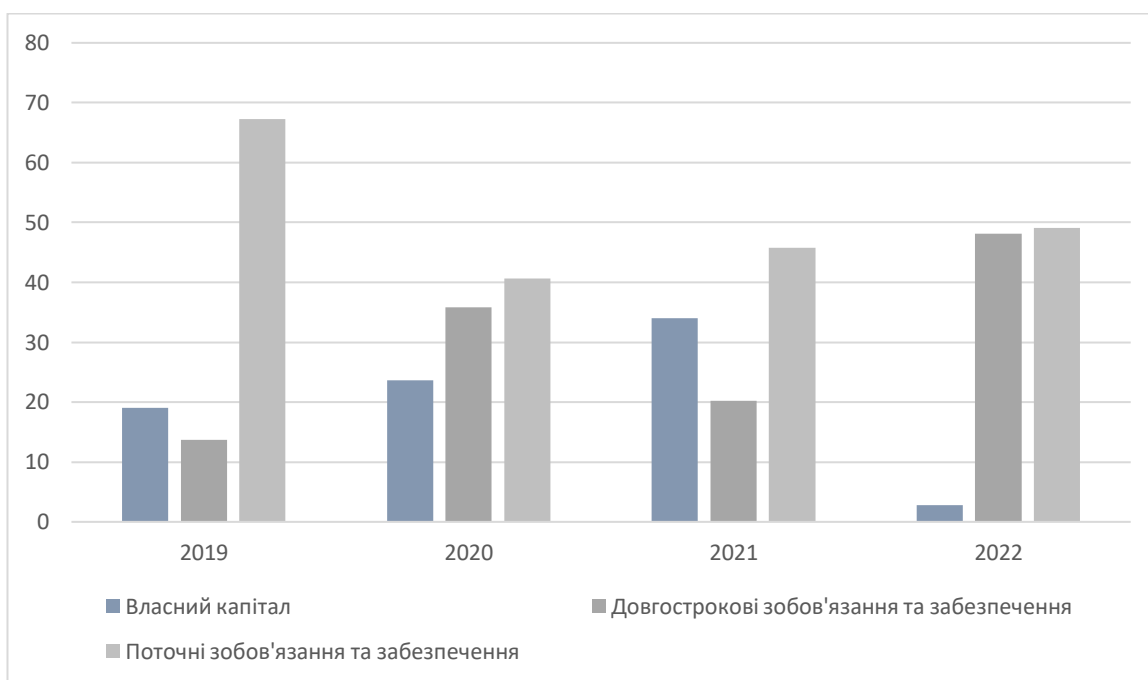

Рисунок 2.5 – Структура джерел фінансових ресурсів підприємств АПК за 2019-2022 роки[8]

В своєму дослідженні ми розгляну основні показники, які свідчать про фінансово-господарський стан підприємств агропромислової галузі. Слід відмітити, що незважаючи на складні обставини, що зазнала економіка всього світу – пандемія COVID-19, та як наслідок інфляція, спад споживання, втрата економічних зв'язків та постійних постачальників і покупців, українська сільськогосподарська галузь впоралася з новими ризиками, результатом є нарощення обсягів виробництва та чистого прибутку. Як бачимо з табл. 2.2 та рис. 2.6, підприємства агропромислового комплексу демонструють свою незламність незважаючи навіть на військові дії. Обсяги продукції підприємств агропромислового комплексу за останні роки з 2019 р. по 2022 р. збільшились на 518869млн. грн. Обсяги чистого прибутку сільськогосподарських підприємств мали не стабільну тенденцію. Також у 2022 році через початок війни рівень рентабельності різко зменшився. На ці показники здійснили вплив інфляційні

процеси ,матеріальні втрати під час військових дій, які підвищили загальні витрати сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.2 – Параметри, що визначають особливості розвитку сільськогосподарських підприємств за 2019-2022 роки

Показники	2019	2020	2021	2022
Обсяг продукції сільських господарств, млн. грн.	847587	842767	892852	1366456
Чистий прибуток сільських господарств, млн. грн.	246838	229467	253353	276844
Рівень рентабельності (збитковості), %	29,1	27,2	28,3	20,3

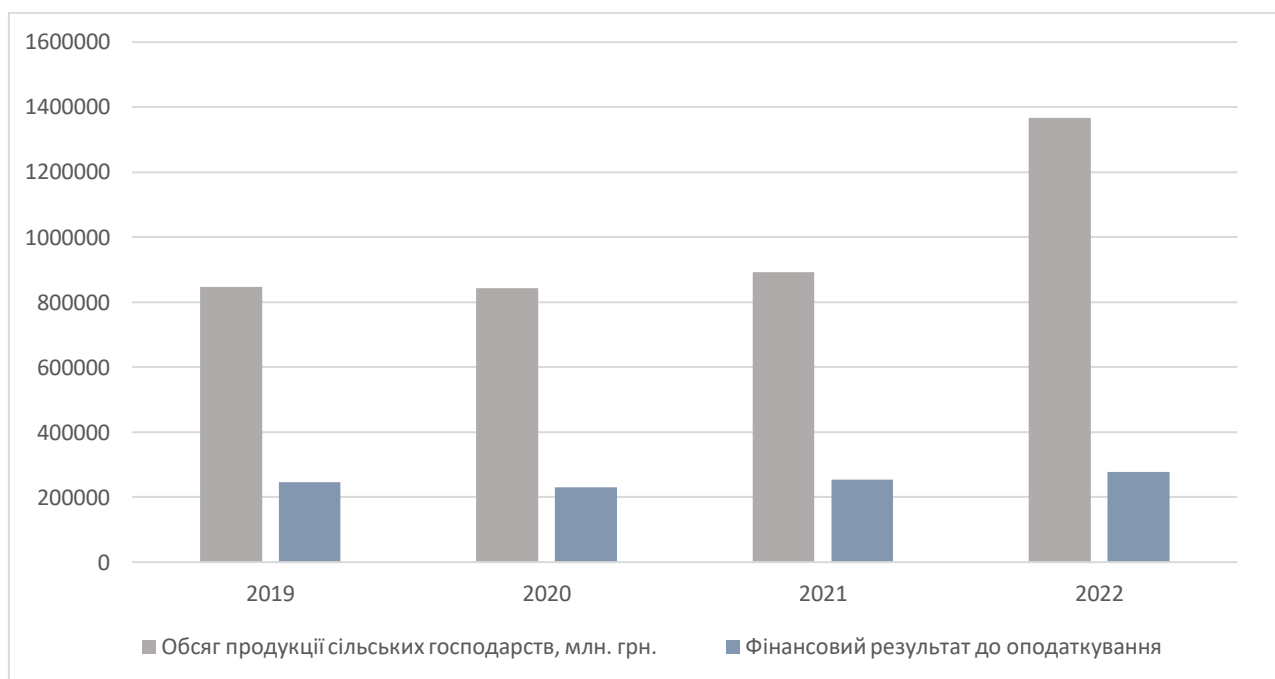

Рисунок 2.6 – Структура джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств за 2019-2022 роки[8]

Отже, як видно на рисунку 2.7 показники рентабельності у 2021 році майже повернулися до рівня 2019 року, але погіршення фінансового стану підприємств сільськогосподарської галузі під час війни призвали до зниження показників рентабельності.

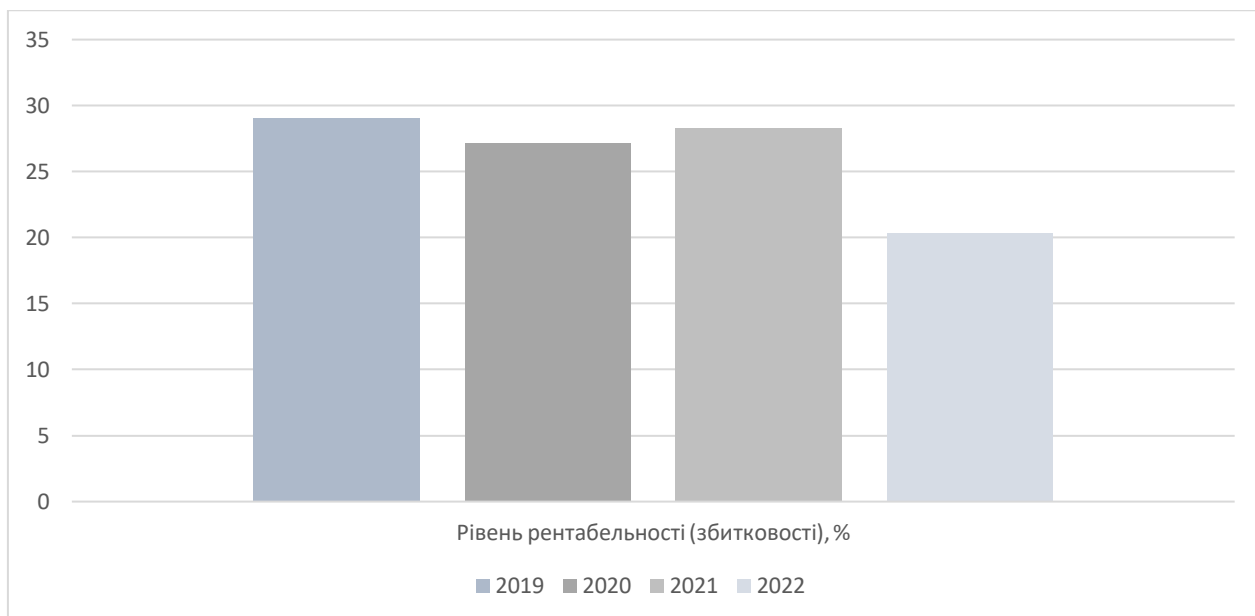

Рисунок 2.7 – Динаміка рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств за 2019-2022 роки[8]

Отже, проведене дослідження свідчить, що за останні роки спостерігається постійне зменшення обсягів капіталу, що використовується підприємствами агропромислового комплексу, значне зниження демонструють джерела як власних, так і позикових коштів (а саме довгострокових зобов'язань), що свідчить про неможливість забезпечення фінансовими ресурсами, та спад господарської діяльності підприємств даної галузі.

Аналіз структури джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств показав, що останніми роками спостерігаються значні її зміни в бік зростання частки поточних зобов'язань та забезпечень і скорочення частки інших джерел фінансування. Така тенденція свідчить про зниження фінансової стійкості підприємств галузі і зумовлена дефіцитом власних коштів ресурсів та обмеженістю доступу до кредитних ресурсів банківської системи.

Динаміка обсягу продукції сільських господарств, чистого прибутку та рентабельності в останні роки показує недостатність фінансових ресурсів у сільськогосподарських підприємств та неможливість ефективності їх використання. В таблиці 2.3. представлені фактори впливу на обсяг та структуру джерел фінансових ресурсів агропідприємств, що визначають політику

фінансування господарської діяльності підприємства та впливають на фінансові результати його діяльності.

Таблиця 2.3 – Основні чинники впливу на обсяг та структуру джерел фінансування сільськогосподарських підприємств

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
<p>Розмір та масштаби підприємства:</p> <p>На відміну від великих сільськогосподарських підприємств, що мають можливість залучення інвестицій і кредитних ресурсів, на більш вигідних умовах. Малі та середні підприємства не мають досвіду роботи з банками, професійних кадрів, достовірної звітності, достатньої суми застави, та ін.- їх доступ до кредитування обмежений.</p>	<p>Ринкові умови: Зміни в ринкових умовах, такі як ціни на сільськогосподарську продукцію, попит і пропозиція, можуть впливати на доступність фінансових ресурсів для сільськогосподарських підприємств (зниження цін на сільськогосподарську продукцію на світових, або внутрішньому ринку може знизити прибутковість підприємства і ускладнити доступ до кредитів).</p>
<p>Фінансова стабільність:</p> <p>Підприємства зі стабільними фінансовими показниками можуть отримувати більш вигідні умови для залучення капіталу.</p>	<p>Державна фінансова підтримка:</p> <p>Галузеві політика:</p> <p>Урядова та галузева підтримка сільського господарства, субсидії, фінансова допомога або податкові пільги, можуть впливати на доступність фінансових ресурсів для сільськогосподарських підприємств.</p>
<p>Організаційна структура:</p> <p>Підприємства з ефективно організованою структурою, та фінансовою системою здатні до управління ризиками, фінансового планування завжди більш привабливі для інвесторів та кредиторів.</p>	<p>Макроекономічні умови:</p> <p>Стан світової економіки, політичний та економічний стан країни, інфляція, валютний курс, відсоткові ставки, рівень безробіття також впливають на доступність фінансових ресурсів.</p>

Отже, розглянувши роботу агропромислової галузі за останні 2019-2022 роки, нами з'ясовано, що галузь потребує додаткових фінансових вкладень, та

доступу до ефективного банківського кредитування, на взаємовигідних умовах як для банківської так і для сільськогосподарської

2.2 Банківське кредитуванню сільськогосподарських підприємств в довоєнний період

Отже, розглянувши загальний фінансово-господарський стан сільськогосподарської галузі ми зрозуміли, що цей сектор економіки є доволі ризикованим, зважаючи на сезонний життєвий цикл як його основної продукції так і господарсько-фінансової діяльності, саме це стримує швидкий розвиток банківського кредитування. Незважаючи на те, що саме кредитна діяльність приносить банкам основний дохід, вони з певною настороженістю погоджуються співпрацюють з підприємствами агропромислового комплексу, намагаючись з де-більшого кредитувати великі агрохолдинги.

Зважаючи на те, що саме агропромислова галузь є пріоритетною для економіки України, та приносить найбільшу кількість валютної виручки банки поступово змінюють свою позицію та намагаються створити нові кредитні продукти саме для малих та середніх підприємств галузі, враховуючи зростаючу підтримку держави у цьому напрямку. Відомо, що пропонуючи кредитну ставку банки перш за все орієнтуються на ринкову ситуацію, та свій фінансовий стан, якість свого кредитного портфелю, ризикованість галузі, тощо. В різних банках різні умови кредитування, що відрізняються:

- мінімально можливою сумою кредитування;
- відсотковою ставкою;
- строком кредитування;
- відсотком та складом забезпечення.

З кожним роком, все більше банківських установ збільшують питому вагу кредитних коштів свого портфелю на кредитування сільськогосподарських підприємств [9]. Особливо питома вага кредитів сільськогосподарським підприємствам в портфелях банків збільшилася під час військових дій у 2022

році, тому що держава визнала галузь преорітетною і важливою для економічної безпеки країни та продовольчої безпеки світу.

Таблиця 2. 4 – Питома вага кредитів сільськогосподарській галузі в портфелі різних банків [10].

Банківська установа	Кредитний портфель тис.грн.	У тому числі сільсько-господарська галузь тис.грн.	Питома вага галузі %
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	50486529	14954770	30
АТ «Креді Агріколь Банк»	25061065	6153664	24,55
АТ «ПрокредитБанк»	16562098	3922973	24
АТ «Кредобанк»	12384579	2339252	19
АТ «Укресімбанк	109606394	16840848	15,4
АТ «ПУМБ»	40547004	5192702	12,81
АБ «Укргазбанк»	46210524	3961126 8,57	8,57
АТ «Укрсиббанк»	23346422	1018117 4,0	4,0
АТ «Ощадбанк»	122648384	3589413	2,93
АТ КБ «Приватбанк»	296043000	2316000	1,0

Як видно з таблиці 2.4 то уже в 2020 році питома вага кредитів сільськогосподарської галузі у загальному кредитному портфелі банків складала від 1% до 30% , та незважаючи на преорітетний напрямок розвитку саме цієї галузі для держави, саме державні банки мали відносно невеликий відсоток кредитів для сільськогосподарської галузі. Але тут також ми повинні враховувати номінальну величину портфелю, так наприклад 2,93 % у АТ «Ощадбанк» складає майже однакову суму з 24% АТ «ПрокредитБанк», та 19% АТ «Кредобанк». В цілому слід відмітити, що в довоєнні роки, незважаючи на наслідки пандемії, загальний спад економіки банки, як державні так і комерційні пропонували аграріям різні кредитні продукти, на різні цілі, під різні відсотки і забезпечення, тобто поступово, з початку незалежності України банки стали

більш цікавитися співпрацею саме з підприємствами сільськогосподарської галузі.

Найпоширенішими програмами кредитування були кредити на придбання обладнання, сільськогосподарської техніки, реконструкцію основних засобів, короткострокове фінансування оборотного капіталу, тощо. Банки пропонували як класичне кредитування, за участю банку-кредитора та позичальника-сільськогосподарське підприємство, а також і різні програми, в яких приймала участь третя сторона – постачальник або виробник. Враховуючи що агробізнес – багатоступенева система, яка охоплює не лише процес виробництва, а й переробку сировини, зберігання, транспортування тощо і на кожному з етапів існують ризики, які переслідують аграріїв щосезону: погодні, виробничі, фінансові, маркетингові та юридичні. Щодо виробничого ризику, то одним з основних завдань фермера на час посівної є знайти фінансування. Надати кошти аграрним господарствам можуть переробні підприємства. Така інвестиційна діяльність носить назву форвардний контракт. Донедавна форвардний контракт сприймали як важіль державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників через застосування державних форвардних закупівель зерна на організованому аграрному ринку України. Особливістю його є той факт, що за рахунок коштів державного бюджету підприємство отримувало кредитні кошти під певні процентні ставки в межах 50% вартості майбутнього врожаю зерна, яке оформляли під заставу. Хоча форвардні контракти – це порівняно новий інструмент в Україні, але такий вид послуг уже надають основні «гравці» ринку, які на вигідних умовах поставляють потрібний обсяг і асортимент виробничих ресурсів для посівної: насіннєвий матеріал, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали тощо. Ще не всі аграрні формування оцінили переваги форвардних закупівель. Причин кілька: відсутність можливості так би мовити «в одному місці» отримати необхідні ресурси (тут фінансових не достатньо, оскільки їх потрібно трансформувати у виробничий актив), а головне – отримати вигідну ціну на сільськогосподарську продукцію, застрахувати врожай від негоди, отримати кредит під нижчі відсотки,

ніж у банку. Тому, саме обслуговуючі банки тут стають найкращими помічниками аграріїв, надаючи фахові консультації в даному виді фінансування.

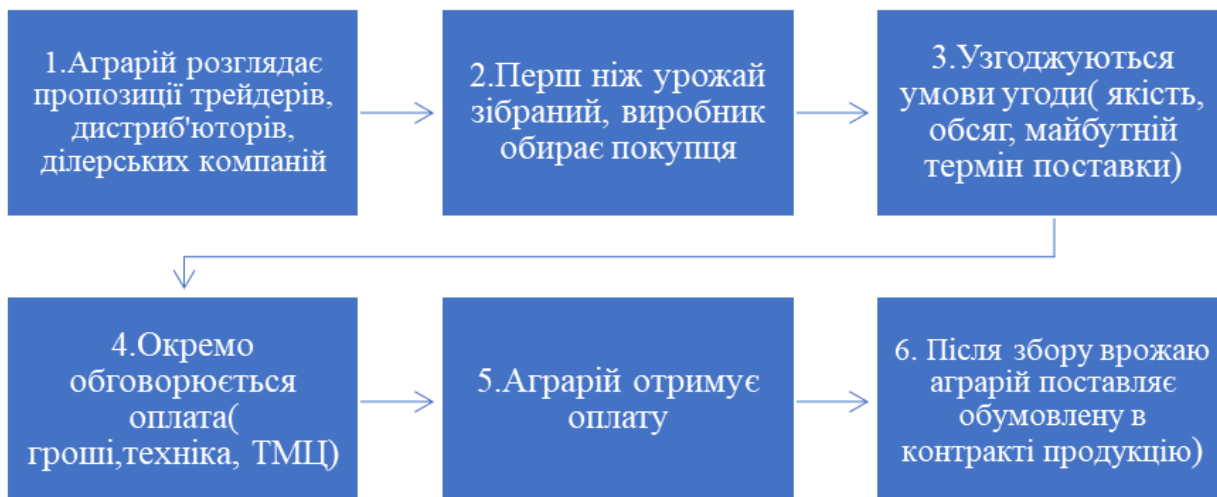

Рисунок 2.8 – Етапи укладення і виконання форвардних контрактів

Переваги форвардного контракту	
Для фермера	Для переробного підприємства
<ul style="list-style-type: none"> • можливість отримати фінансування на посівну кампанію; • впевненість у реалізації врожаю; • витрачається менше часу на укладання угоди та мінімізуються бюрократичні дії на відміну від кредитування у банку; • відсутність надмірних застав; • гнучкі платежі 	<ul style="list-style-type: none"> • фіксована ціна за сировину; • гарантія отримання сировини; • планування виробництва і подальше отримання вигоди; • планування інвестицій у розвиток та модернізацію; • чітке прогнозування результату діяльності підприємства на кінець року; • швидкість прийняття рішення (від 3

Рисунок 2.9 – Переваги форвардного контракту

Різними способами банки намагалися здешевити кредити для аграріїв за рахунок участі в міжнародних програмах підтримки сільськогосподарського

бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку, різних закордонних фондів підтримки сільгоспвиробників. Так ще з 2006 року в Україні працює Німецько-Український фонд, та впроваджує і Програми Уряду Німеччини, адміністрування фонду здійснювалось через KfW, а діяльність спрямована на запровадження системи кредитування малих та середніх сільськогосподарських підприємств. З метою кредитування мікро-, малого і середнього бізнесу на селі Уряд Німеччини надав Україні пільгову кредитну лінію на 40 років у сумі 7 млн. євро та додатково технічну допомогу в розмірі 2 млн.євро. Кредитування проводилося через банки партнери. Працюючи в аграрному секторі мали змогу отримати за цією програмою: максимальна сума кредиту на одного підприємця не повинна перевищувати еквівалент 250 000 євро, водночас середній розмір кредиту в кредитному портфелі банку-партнера по програмі має становити 50 000 євро.

Банки-партнери, як і за Українською програмою мікrokредитування, отримали консультаційну підтримку з боку консультаційної компанії ІРС з метою створення стабільних та ефективних структур кредитування МСП у головному офісі та філіях у сільській місцевості, а також для розробки належних кредитних процедур та процесів.

По суті, Програма з підтримки малих та середніх підприємств у сільській місцевості стала продовженням Програми мікrokредитування, яка розширила доступ до фінансування малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі. Станом на кінець 2021 року банками-партнерами було надано 692 кредити малим та середнім підприємствам на загальну суму 43,14 млн євро.

Для розбудови системи мікро- та малого кредитування в Україні фондом, була надана консультаційна підтримка АБ «Укргазбанку», АТ «Ощадбанку», результативність якої підтверджується високими темпами зростання їх кредитних портфелів МСП та провідними позиціями у видачі кредитів МСП в межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%».

Різними способами банки намагалися здешевити кредити для аграріїв за рахунок участі в міжнародних програмах підтримки сільськогосподарського

бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку, різних закордонних фондів підтримки сільгоспвиробників. На рисунку 2.10 представлені кредитні продукти, що надавали банки малим та середнім сільгоспвиробникам та підприємцям протягом останніх років.

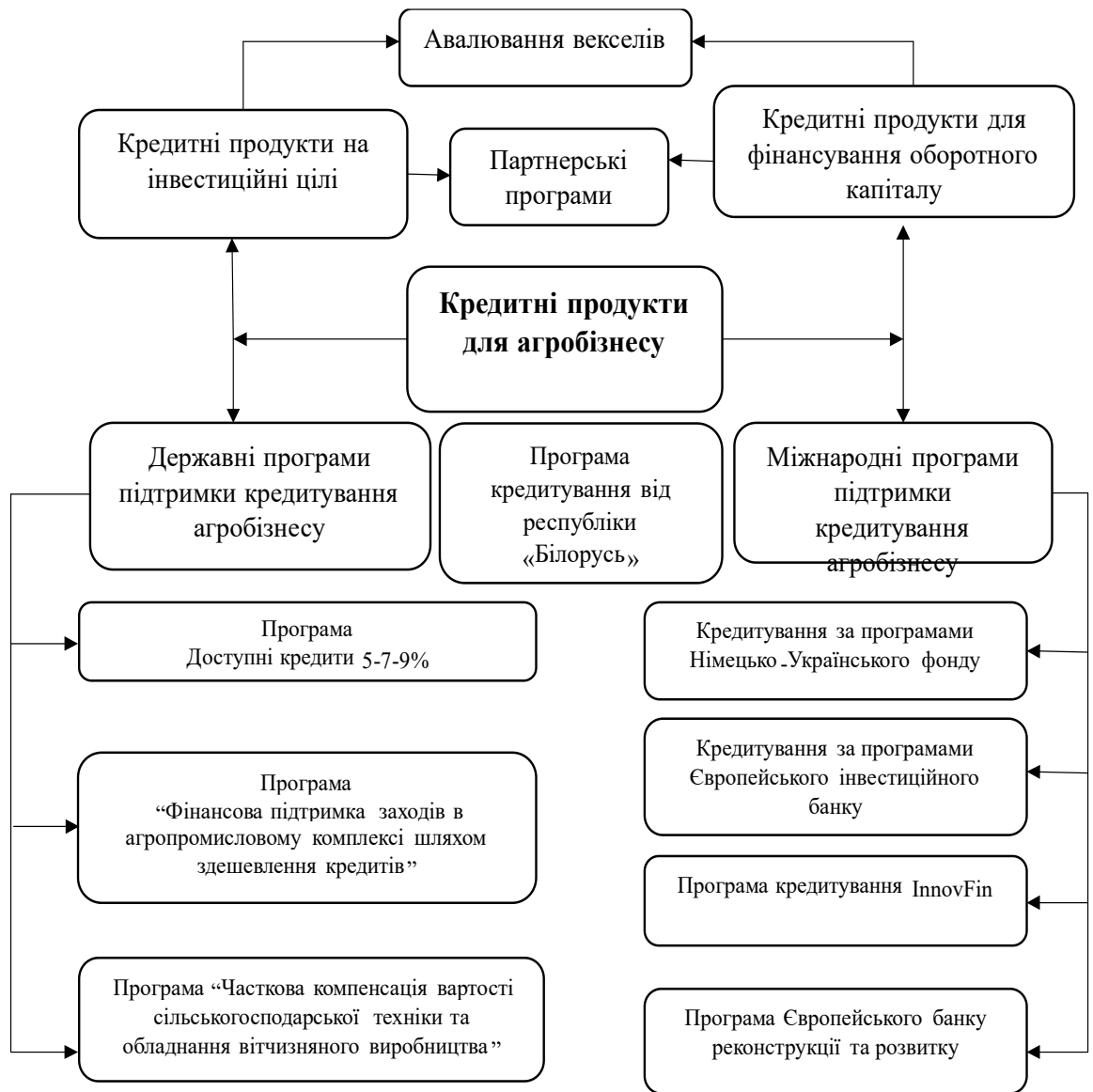

Рисунок 2.10 – Кредитні продукти для фінансування агробізнесу

Отже, ми бачимо, що банки. останні довоєнні роки, розпочали активну роботу з кредитування малих та середніх підприємств агропромислової галузі, поступово малий та середній бізнес починає отримувати не тільки короткострокове кредитування на поточні потреби, а й доступ до довгострокових кредитних ресурсів та інструментів державної фінансової підтримки.

Далі в своєму дослідженні ми проаналізували, які банки пропонували підприємствам малого та середнього бізнесу на інвестиційні цілі.

Таблиця 2. 5 – Кредитні продукти на інвестиційні цілі які пропонували банки у 2021 році[11,12,13,14]

Банк	Кредитний продукт	Ліміт кредиту	Строк кредитування	Валюта	Процента ставка
АТ «Креді Агріколь Банк»	КРЕДИТУВАННЯ НА РОЗВИТОК БІЗНЕСУ	До 75% - якщо заставою є об'єкт кредитування	До 60 місяців -- Основні засоби; До 36 місяців -- ремонт нерухомості	€	14%
		До 90% - якщо в забезпечення надано інше майно		\$	6,5%
				€	5,5%
	ФІНАНСУВАННЯ НА ПРИДБАННЯ ОБЛАДНАННЯ	X	До 60 місяців	€	14%
				\$	6,5%
				€	5,5%
АТ «Райффайзе БанкАвалъ»	ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КРЕДИТ	30 000 000 грн 80 000 000 грн	До 10 років	€	17,5-18%
	КРЕДИТ «РОЗВИТОК»	3 000 000 грн	24-36 місяців	€	16,35-20,35%
	ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КРЕДИТ на придбання с/г тех., устаткування	30 000 000 грн	6-60 місяців	€	13,2-13,6%
АТ «Кредобанк»	АГРОІНВЕСТИЦІЯ МСБ	Без обмежень, авансовий внесок 30%	До 84 місяців	€	13,75%
				\$	6,0%
				€	4,5%
				PLN	6,0%
	АГРОТЕХНІКА МСБ	Без обмежень, авансовий внесок 10%	До 60 місяців	€	13,75%
				\$	6,0%
				€	4,5%
				PLN	6,0%
АТ «Укрексімбанк»	АГРОКРЕДИТ «ІНВЕСТИЦІЙНИЙ»	Авансовий внесок від 30%	До 60 місяців основні засоби, корпоративні права До 36 місяців – інші цілі	€	13,3%
				\$	6,8%
				€	5,8%
	АГРОКРЕДИТ «С/Г ТЕХНІКА»	Авансовий внесок 15% для нової с/г техніки; 20% для іншої	До 7 років – нова техніка; До 5 років – інша техніка	€	13,3%
				\$	6,8%
				€	5,8%

Проаналізувавши ситуацію на ринку кредитів для малого та середнього бізнесу, слід відмітити, що різні банківські установи пропонують доволі широкий асортимент кредитних продуктів на інвестиційні цілі, вартість

різниться в різних банках від 13,3% до 20,35% в національній валюті, також деякі банки пропонують кредитування в іноземній валюті. Різні графіки погашення кредитів, кредити надаються в різних формах(відновлюваної та невідновлюваною кредитній лінії), намагаючись покращити взаємовідносини з клієнтами аграрної сфери банки, враховуючи сезонність їх виробництва, надають можливість побудови індивідуального графіку погашення, з відтермінуванням погашення.

Намагаючись розширювати можливості для сільгоспвиробників, деякі банки надавали можливість скористатися вексельними програмами, так як саме такі програми давали можливість придбання різних оборотних активів за більш привабливою для аграріїв ціною. В 2021 році ціна такої послуги у різних банках складала від 2% до 6% (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Вексельні програми різних у 2021 році[15,12,11,16,13]

Назва банку	Строк та вартість	Забезпечення	Період користування
АТ «Ощадбанк»	2.5 % від суми авалю	Рухоме та нерухоме майно	До 24 місяців
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	6 місяців – 3,25-3,5% річних 9 місяців– 4-4,25% річних 12 місяців. – 5-6% річних	Ліквідні засоби	до 12 місяців
АТ «Креді Агріколь Банк»	2-2,4% - комісія за аваль; 0,5-1%, min 100 грн. – разова комісія	Грошове покриття, майнові права на депозит, нерухомість, обладнання, транспортні засоби, інші активи та їх комбінація	до 9 місяців
АТ «ПУМБ»	До 4% річних (сплата за фактичний період дії векселю)	Нерухомість, депозит , с/г техніка та інше ліквідне майно	до 12 місяців
АТ «Кредобанк»	6 місяців. – 3% річних 6-12 місяців. – 4% річних	Ліквідні засоби	до 12 місяців

Укладання вексельної угоди може відбутися тільки за наявністю достатнього рівня забезпечення (банки в якості забезпечення окрім ліквідного

рухомого та нерухомого майна приймали депозит). В більшості максимальний період користування векселем складав 12 місяців. Лише Ощадбанк пропонував найпривабливіші умови: період користування – 24 місяці, та комісію за аваль 2.5%.

Таблиця 2.7 – Кредитні програми для фінансування оборотного капіталу [11,12,13, 14,15,16,17,18,19]

Банк	Кредитний продукт	Ліміт кредитування	Строк кредитування	Валюта	Процента ставка
АТ «Укресімбанк»	Агрокредит «Оборотний»	X	До 12 місяців- рослинництву До 18 місяців тваринництву	₴	13,3%
АТ «Ощадбанк»	Поповнення обігових коштів	X	До 36 місяців	₴	12,25%
АТ «Укргазбанк»	Програма» Власні кошти»	250 000 євро	До 36 місяців	₴ €	13,1% 4,8%
АТ КБ «Приватбанк»	Агро Сезон	500 000 грн	12-36 місяців	₴	10,5% - 13%
АТ «Креді Агріколь Банк»	Кредитна лінія	Не більше 60%від планової посівної або збиральної компанії	До 18 місяців	₴	14%
				\$	6,5%
				€	5,5%
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Кредитна лінія	30 000 000 грн	До 18 місяців	₴	12,1- 13,0%
	Беззаставний кредит «Довіра»	1 500 000 грн	До 24 місяців		16,35- 20,35%
АТ «Кредобанк»	Кредитна лінія «Агро»	75% від розміру вартості с/г циклу	До 24 місяців	₴	13,75%
				\$	6,0%
				€	4,5%
				PLN	6,0%
АТ «УкрСиббанк»	На поточну діяльність агробізнесу	5 000 000 грн	До 12 місяців	₴	віл 8,5%
АТ «ПУМБ»	Генеральний кредитний ліміт для аграріїв	50 000 000 грн	До 60 місяців	₴	3,99% - місячна 15,0% річна

Найбільший асортимент програм кредитування для підприємств малого та середнього бізнесу банки (майже всі) представили для фінансування оборотного капіталу (Таб.2.7). Пропозиції відрізняються як розмірами кредиту, строками

кредитування, ставками кредитування, до кожного позичальника банки мають індивідуальний підхід та пропозицію, залежно від галузі – рослинництво, тваринництво.

Отже, розглянувши пропозиції банків, що в останні довоєнні 2019-2021 роки пропонувалися для малих та середніх сільськогосподарських підприємств, слід відмітити, що незважаючи на підвищені ризики, пов'язані з функціонуванням підприємств цієї галузі, ринок кредитування підприємств агропромислового комплексу розвивається, з'являються нові кредитні продукти, асортимент яких постійно розширюється; нові моделі кредитування – вексельне кредитування та партнерські програми, та нові технології пов'язані з цими процесами. Банки конкурують між собою за клієнтів сільськогосподарської галузі, але пред'являють доволі жорсткі умови кредитування для малого та середнього бізнесу.

2.3 Банківське кредитування сільськогосподарських підприємств в період військових дій 2022 року

Україна до повномасштабного вторгнення вважалася одним із гарантів продовольчої безпеки світу. Понад 400 млн. людей у світі залежать від поставок продовольства з України, та потенціал України, до якого прагнула держава – забезпечити продовольством 600 млн. людей у світі.

У 2021 році український експорт продовольчої продукції склав майже 28 мільярдів доларів, зокрема 7 мільярдів євро (7,4 мільярда доларів) до ЄС [20]

За обсягами експорту наша країна входить до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі та експортує 3/4 від того, що вирощує, оскільки внутрішнє споживання зернових становить всього 20–25%. Україна є постачальником 10% світового експорту пшениці, понад 14% кукурудзи і понад 47% соняшникової олії.

На початку 2022 року росія вероломно вторглася на територію нашої країни. Україна зазнала великих збитків внаслідок повномасштабного вторг-

нення Росії, які за даними аналізу KSE Institute та міністерства аграрної політики та продовольства становлять 4,29 млрд. доларів, що складає 15% капіталу в Україні. Знищено та частково пошкоджено сільськогосподарських угідь та не зібраного врожаю – 2,1 млрд доларів. Сільськогосподарські землі фізично пошкоджені та заміновані, що створює смертельну загрозу для українських фермерів. Вартість обстеження земель та розмінування оцінюється в 436 млн доларів. Окупація, бойові дії та мінні забруднення обмежили доступ фермерів до полів та можливості для збирання врожаю, що поповнює відсоток втрат продовольства. Сільськогосподарська техніка та обладнання також зазнають пошкоджень внаслідок обстрілів, авіаударів та бойових дій. Орієнтовна вартість заміни та ремонту обладнання становить 926,1 млн доларів. Загальна сума збитків внаслідок пошкодження або знищення зерносховищ оцінюється у 272 млн доларів.

Рисунок. 2.11 – Структура пошкоджень за категоріями

Оціночна вартість загиблих тварин складає понад 136 мільйонів доларів США. Свійські тварини гинуть не лише безпосередньо від активних бойових дій, але й від обмеженого фізичного доступу на ферми, обмеженої можливості для

закупівлі кормів та надання ветеринарних послуг. Орієнтовна кількість тварин, які загинули у постраждалих районах становить 42 тис. голів овець і кіз, 92 тис. голів великої рогатої худоби, 258 тис. свиней та понад 5,700 тис. голів птиці.

Через війну Україна втратила близько 20% посівної площі (окуповані території або зони бойових дій). При цьому з тимчасово окупованих регіонів України Росією було викрадено пшениці щонайменше на 1 млрд дол.

Початок повномасштабного вторгнення РФ, у 2022 році припав на активну фазу посівної. Попри усі ризики воєнного часу, українські аграрії продовжили свою роботу, зокрема, користуючись державними програмами пільгового кредитування. Лише за перший місяць великої війни банки видали 1 млрд грн аграріям, що дало змогу аграріям закупити паливо, насіння, закрити інші необхідні видатки та вдало впоратися з посівною компанією[21].

Вцілому українські аграрії втростили гідний врожай:

– врожай пшениці в Україні в 2022 році склав 19,4 млн. тонн, що суттєво нижче від минулого року 33 млн. тонн (Рис.2.11), але цей показник майже втричі більше, ніж Україна споживає пшениці на рік. При цьому перехідні запаси пшениці минулого врожаю складають майже 10 млн. тонн. Експорт пшениці в 2022-2023 роках за таких умов міг скласти близько 10 млн. тонн;

– врожай кукурудзи склав 27,3 млн тонн (в минулому році 37,6 млн. тонн), при цьому експорт міг скласти близько 10 млн. тонн;

– врожай ячменю в 2022 році склав 5,6 млн. тонн (у 2021 – 9,4 млн. тонн), експорт у 2022-2023 роках можна очікувати на рівні 2 млн тонн;

– врожай соняшнику склав 9 млн. тонн (в 2021 – 16,9 млн. тонн).

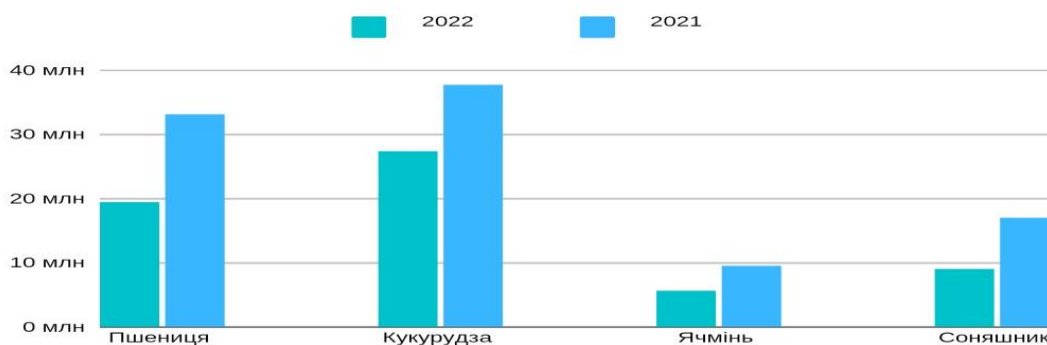

Рисунок 2.12 – Врожай зернових в Україні [21]

Загалом експорт зернових та олійних в 2022-2023 роках слід очікується на рівні 35 млн. тонн за умов «Рис.2.12», якщо Україна може збільшити пропускну здатність наявних логістичних напрямків, зокрема річкових та залізничних переходів на кордонах з країнами ЄС, бо росія постійно блокую морський «коридор», прикро, що у своїй війні Росія використовує їжу як зброю. Окупанти навмисне намагаються позбавити світ одного з головних постачальників їжі. Бо саме наша країна – один з найбільших виробників та експортерів основних продуктів - а це їжа для десятків мільйонів людей по всьому світу. В останні роки експорт сільськогосподарської продукції в Україні зріс, його частка в загальному експорті перевищила 40%. Так у 2021 році зернові культури були другою статтею у експорті(експортовано 51млн тонн зернових різних видів на 12,3 млрд.дол., що становить 18% усієї експортної виручки) , більше експортної виручки країні принесли лише чорні метали (Рис.2.12). Щомісячний експорт зернових до війни складав 5-6 млн. тонн - 90% з цього обсягу експортувалось з морських портів у Чорному та Азовському морях, тому агросектор забезпечував стабільне надходження валютної виручки. Війна докорінно змінила всі здобутки експортного потенціалу України, адже морські порти заблоковано росією, а акваторія Чорного моря замінована.

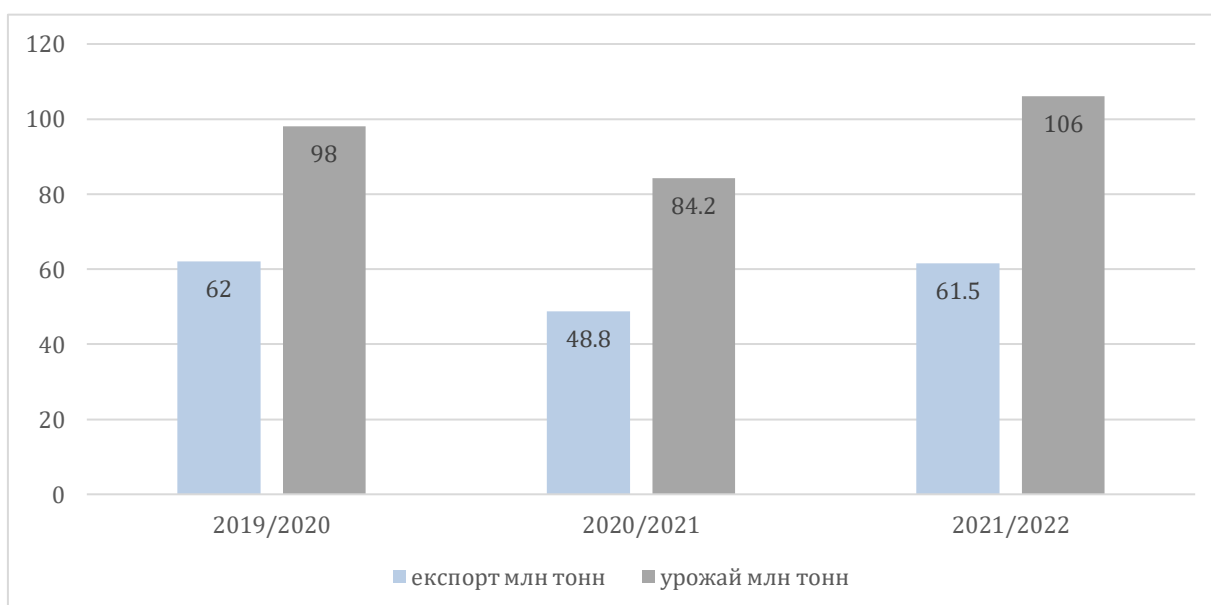

Рисунок 2.13 – Експорт зернових України за останні 3 роки [21]

Виручені від експорту гроші дуже важливі для сільгоспвиробників, тому що саме на них аграрії купують насіння, добрива, платять за оренду землі, за енергоносії, виплачують заробітну плату, та інші здійснюють інші видатки. Якщо своєчасно не продати врожай, то не має можливостей сіяти на майбутній рік, а потім не буде чого збирати, але ж наша країна Україна входить до ТОП-3 постачальників продовольства на світовий ринок. П'ята в світі за експортом пшениці, посідає четверту сходинку за реалізацією кукурудзи, третю – ячменю та першу – соняшникової олії, одна з лідерів у виробництві горіхів, рапса, гороху, проса, пшеничної муки, меду та іншої аграрної продукції [22].

Зрозуміло, що аграрії стикаються з новими, раніше невідомими викликами ризиками, бо дії ворога непередбачувальні, ніхто не може зрозуміти його логіку, та передбачити сценарій поведінки. Отже, сьогодні вимагає від держави рішучих дій, для можливості збереження сільськогосподарської галузі, її підтримка, зважаючи на її провідну роль у розвитку та функціонуванні всієї економіки України. Але ми розуміємо, що не тільки аграрна галузь потерпає від російської агресії, інші галузі, включно банківську працюють у складних умовах: війна затягується, а росія надалі застосовує тактику терору. Масштабні обстріли населених пунктів та руйнування інфраструктури посилюють ризики для економіки та фінансової стабільності. Попри це, фінансовий сектор працює безперебійно: платежі здійснюються своєчасно, а клієнти мають безперешкодний доступ до власних коштів. Ліквідність банківської системи загалом залишалася високою від початку повномасштабної війни, а за окремими показниками навіть побила рекорди. Крім збереження довіри вкладників до банків, цьому сприяють регулярні та значні надходження державних виплат на банківські рахунки населення. Однак приплив нових коштів до сектору нерівномірний: основні обсяги осідають на поточних рахунках у державних банках [23].

Протягом другого півріччя тривало скорочення частки строкових депозитів населення в банках, тож структура фондування погіршується. Це не створює негайних ризиків для банківської системи, але послаблює стійкість окремих банків до можливих різких змін настроїв вкладників. У другому півріччі чистий гривневий корпоративний кредитний портфель банків почав поволі скорочуватися. Для роздрібного портфеля ця тенденція помітніша і триває з початку повномасштабної війни. Основна причина скорочення – формування резервів за кредитами, а також погашення раніше виданих позик, що не компенсується новими видачами [23].

Рисунок.2.14 – Розподіл банківських кредитів за 2022 рік по галузям

Банки кредитують в умовах війни вкрай обережно, та підвищують жорсткість умов схвалення кредитування, посилюються стандарти кредитування, банки віддають перевагу перевіреним клієнтам, що є давніми партнерами та мають гарну кредитну історію. Розуміючи появу нових гібридних ризиків, пов'язаних з військовими діями банки закладають їх у вищі кредитні ставки.

Кредитний ризик й надалі залишається найбільшою загрозою для фінсектору. Банки вже визнали значні кредитні втрати – від початку великої війни обсяги відрахування в резерви становлять близько 11% працюючого кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого. У зоні найвищого ризику перебувають роздрібні кредити, за якими зафіксовано прострочення, та кредити компаніям, які зазнали значних втрат виробничих активів та ринків збуту. Разом фактичні та потенційні втрати кредитного портфеля наразі зіставні з червневими оцінками НБУ на рівні близько 20%. Водночас проблеми з електропостачанням погіршуватимуть показники діяльності навіть діючого бізнесу, який досі вчасно обслуговував кредити. Але незважаючи на всі ризики, банки повільно, але кредитують реальний сектор економіки.

Зберігався Доступ до дешевих кредитних ресурсів у 2022 році, майже для всіх підприємств, в тому числі і підприємств агропромислової галузі через державну програму підтримки «Доступні кредити 5-7-9%» Реалізація Програми здійснювалася Міністерством фінансів через уповноважені банки за участі Фонду розвитку підприємництва. Під час війни ключову роль у підтриманні кредитування відіграють державні програми.

Програма передбачає спрощення доступу підприємств малого та середнього бізнесу, у тому числі сільськогосподарських товаровиробників до банківського кредитування, зокрема, отримання кредитів за зниженою процентною ставкою.

Завдяки Програмі сільськогосподарські товаровиробники у період дії воєнного стану залучали кредити під 0 відсотків річних протягом шести місяців, а після завершення цього періоду та до завершення строку кредитування – на рівні 5 відсотків річних з можливістю надання державних гарантій у розмірі 80 % за такими кредитами[24].

У цілому за 2022 рік 43 648 аграріїв залучили 95 млрд 467 млн грн кредитних коштів. За програмою державних гарантій у розмірі 80% – 24 млрд 722 млн грн[24].

Найбільший обсяг кредитів отримали аграрії таких регіонів: Київщини (15,5 млрд грн), Вінниччини (10,2 млрд грн), Кіровоградщини (8,6 млрд грн), Дніпропетровщини (6,8 млрд грн), Одещини (6 млрд грн).

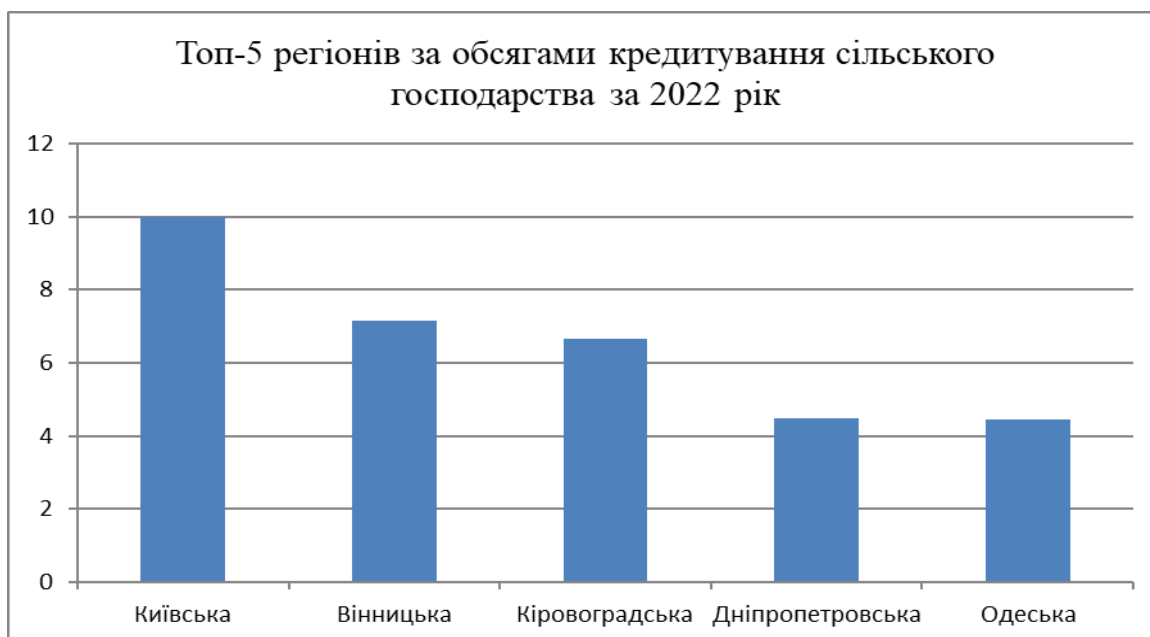

Рисунок 2.15 – Отримання кредитів різними областями[24]

Найбільше кредитів аграріям видали «ПриватБанк», «Райффайзен Банк», «Укргазбанк», «Ощадбанк», «Укрексімбанк», «Креді Агріколь Банк», «ПУМБ».

На початок 2023 року аграріїв кредитував 51 банк в країні на загальну суму 118,9 млрд грн. Це майже вдвічі (на 44%) більше, ніж у 2021 році — тоді банки видали аграріям 82,4 млрд грн. У рік до великого вторгнення кредитування сільгосп сектору теж зросло — на 33%. Загальна сума кредитування склала 118,9 млрд грн, що майже у двічі (на 44%) більше, ніж у 2021 році – тоді банки видали аграріям 82,4 млрд грн, і це було більше ніж у 2020 році – на 33% [21].

Таблиця 2.7 – Десять банків які були найбільшими кредиторами агросектору у 2022 році [11,12,14,16,18, 25,26,27].

Назва банку	Початок 2023 року	Початок 2022 року	Місце у 2022 році
АТ «Райффайзен Банк Аваль	23,5млрд.грн	19,5 млрд.грн	1

АТ «Ощадбанк»	14,0млрд.грн	5,5 млрд.грн	5
АТ «Приватбанк»	12,8млрд.грн	3,5 млрд.грн	7
Продовження таблиці 2.7			
АТ «Прокредит банк»	10,6млрд.грн	10,5 млрд.грн	2
АТ «ПУМБ»	9,4млрд.грн	6,0 млрд.грн	4
АТ «Креді Агріколь Банк»	9,2млрд.грн	7,7 млрд.грн	3
АТ «Укресімбанк»	6,7млрд.грн	2,7 млрд.грн	9
АБ «Укргазбанк»	6,7млрд.грн	2 млрд.грн	11
АТ «ОТП Банк»	5,3млрд.грн	4,5 млрд.грн	6
АТ «Сенс Банк»	3,7млрд.грн	3,5 млрд.грн	8

Лідером усі останні роки є Райффайзен банк. В його кредитному портфелі майже 20%, а це 23,5 млрд. гривень складають кредити аграріям. Державні банки Приватбанк, Ощадбанк та Укргазбанк також у 2022 році увійшли до 10 найбільших кредиторів підприємств агропромислового комплексу [21].

Розуміючи, що аграрії потребують додаткового фінансування, а сьогодні сільгоспвиробники не мають можливості реалізувати на експорт зібраний торік врожай, оскільки вся портова інфраструктура країни час від часу блокується агресором Уряд схвалив Постанову «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам» [28]. У 2022 році держава надасть аграріям таку підтримку:

Для підтримки проведення комплексу весняно-польових робіт Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову від 12 березня 2022 р. № 274 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723», якою запроваджено механізм надання пільгових кредитів сільськогосподарським товаровиробникам.

Для участі в державній підтримці суб'єкт підприємництва повинен бути сільськогосподарським товаровиробником у значенні, наведеному в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» (питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 податкових періодів сукупно).

Кредити видавалися виключно малим та середнім аграрним виробникам з оборотом не більше 20 мільйонів євро в рік, що є еквівалентом підприємства, яке оброблює до 10 000 га. Максимальна сума кредиту на який поширюється компенсація відсоткової ставки 50 млн грн.

Кредитування надається для здійснення сільськогосподарської діяльності (посівної) на період дії воєнного стану (під 0 відсотків річних на період воєнного стану, а у разі припинення чи скасування воєнного стану - до завершення строку кредитування), термін дії кредиту становить 6 місяців.

Встановлено максимальний розмір державної гарантії за портфельними кредитами до 80% (тобто у разі неможливості виконання зобов'язань з повернення кредиту, держава відшкодує до 80% боргових зобов'язань).

Отримати такі пільгові кредити сільгосптоваровиробники могли звернувшись до банківських установ, де обслуговуються.

Підсумовуючи, слід зазначити, що загалом державна програма відіграла позитивну роль для кредитного забезпечення розвитку українського сільськогосподарського малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану. Адже на увагу заслуговує не лише низька відсоткова ставка, а й рівень покриття кредиту державною гарантією у розмірі 50% - 80% від суми заборгованості.

Висновок до розділу 2

Не зважаючи на недосконалість механізмів кредитування малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі, та недоліки існуючого законодавства в цій сфері, процес кредитування малих та середніх підприємств повільно намагається набирати темпів і обсягів, поширюватися конкуренція між банківськими установами за клієнтів в цьому сегменті.

Незважаючи на підвищені ризики, пов'язані з функціонуванням малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі на ринок кредитування підприємств агропромислового комплексу в довоєнний період 2019- 2021 років стали з'являтися нові кредитні продукти та нові моделі кредитування – вексельне кредитування та партнерські програми, та нові технології пов'язані з цими процесами. Розглянувши пропозиції банків, що в останні довоєнні 2019-2021 роки пропонувалися для малих та середніх сільськогосподарських підприємств, слід відмітити, що банки пред'являють доволі жорсткі умови кредитування для малого та середнього бізнесу та здебільшого працюють тільки по програмам гарантом в яких виступає держава.

Від початку війни банки визнали значні кредитні втрати – обсяги відрахування в резерви становлять близько 11% працюючого кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого 2022 року. У зоні найвищого ризику перебувають роздрібні кредити, за якими зафіксовано прострочення, та кредити компаніям, які зазнали значних втрат виробничих активів та ринків збуту. Разом фактичні та потенційні втрати кредитного портфеля наразі зіставні з червневими оцінками НБУ на рівні близько 20%. Водночас проблеми з електропостачанням погіршуватимуть показники діяльності навіть діючого бізнесу, який досі вчасно обслуговував кредити. Але незважаючи на всі ризики, банки повільно, але кредитують реальний сектор економіки, але вкрай обережно.

Банки від початку війни підвищили жорсткість умов схвалення кредитування, посилюються стандарти кредитування, банки віддають перевагу своїм давніми партнерами які мають гарну кредитну історію. Кредитний ризик

залишається найбільшою загрозою для фінсектору, тому банки намагаються включити в кредитну ставку усі нові ризики, пов'язані з військовим станом.

Отже, кредитування малих та середніх підприємств сільського господарства в теперішній час є проблематичним, особливо довгострокове кредитування, але завдяки програмам, запропонованим державою, кредитування не зупинено, навіть під час війни. На початок 2023 року аграріїв кредитував 51 банк в країні на загальну суму 118,9 млрд грн. Це майже вдвічі (на 44%) більше, ніж у 2021 році – тоді банки видали аграріям 82,4 млрд грн. У рік до великого вторгнення кредитування сільгосп сектору теж зросло – на 33%. Загальна сума кредитування склала 118,9 млрд грн, що майже у двічі (на 44%) більше, ніж у 2021 році – тоді банки видали аграріям 82,4 млрд грн, і це було більше ніж у 2020 році – на 33%.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1 Вдосконалення банківського кредитування аграрного сектору економіки з врахування зарубіжного досвіду

Кожна розвинена держава надає суттєву підтримку та допомогу малому та середньому бізнесу, вважаючи своїм обов'язком підтримувати підприємців які приносять найбільший відсоток ВВП.

В країнах ЄС, так само як і в багатьох інших країнах політика розвитку малого та середнього бізнесу формується центральними органами влади в сфері економіки.

Так наприклад, у наших сусідів у Польщі починаючи з 2000-го року функціонує Польське агентство розвитку підприємництва, яке бере безпосередню участь у реалізації програм фінансування з фондів ЄС, державного бюджету та багаторічних програм Європейської Комісії. Агенство працює в багатьох напрямках, зокрема у навчанні та розвитку навичок ведення бізнесу за допомогою різних онлайн-курсів; допомагає створювати бізнес-плани та підтримує інноваційну діяльність малих та середніх підприємств, періодично організовує зустрічі у «Клубі інноваційних підприємств». Щорічно проводить конкурс «Польський продукт майбутнього», в якому взяли участь більше 1200 проектів [29].

Також агенство є ініціатором створення національної мережі послуг малого та середнього бізнесу, національних інформаційних центрів та інноваційних центрів. Центри надають інформаційні, консультаційні, навчальні та фінансові послуги безкоштовно або за пільговими тарифами.

Досвід ще однієї держави – Грузії, яка займає 7 місце в світі в рейтингу легкості ведення бізнесу, говорить проте, що створення агенства з розвитку підприємництва є дуже перспективним. В Грузії ця державна інституція сприяє

підприємництву, експорту та підвищенню якості грузинської продукції. Агенство прагне, щоб грузинські компанії стали конкурентоспроможними та могли реалізовувати свою продукцію на світових ринках. Для цього агенство запустило програму «Виробляй у Грузії» де 8-10% від відсоткової ставки по кредиту, або 12 % від лізингу покриває уряд протягом 24 місяців з моменту видачі кредиту [29].

Якщо розглянути досвід такої країни як США, то там ще у 1953 році, коли Україна була у складі СРСР і підприємницька діяльність була поза законом, в Америці вже була створена Адміністрація з питань малого бізнесу. Ця інституція допомагає американцям починати, будувати та розвивати бізнес. Сьогодні вона забезпечує:

- безкоштовні бізнес-консультації від партнерських організацій і експертів;
- позики для житла і бізнесу;
- програми від Федерального уряду.

Підтримка підприємців у вигляді навчання та консультацій реалізується головним чином через центри розвитку малого бізнесу, яких майже 1000 по всій країні.

Щорічно Адміністрація з питань малого бізнесу координує національний тиждень малого та середнього бізнесу, та підкреслює вплив видатних підприємців і власників малого та середнього бізнесу. Також проводить тиждень ветеранського малого бізнесу і підтримує місяць жіночого малого бізнесу. А ще з приватними компаніями проводить «суботу малого бізнесу», коли купують товари і послуги саме у малих підприємств, і 70% споживачів у США знають про таку суботу [29].

В Україні також існує Фонд розвитку підприємництва, він є фінансовою установою, засади для функціонування якої були закладені ще в 1996 році в рамках реалізації програми Федерального Уряду Німеччини «ТРАНСФОРМ» з підтримки процесу реформ в Україні. Згідно з наказом Міністерства фінансів України № 5 від 11 січня 2020 року було змінено найменування фонду на «Фонд

розвитку підприємництва», він є правонаступником всіх прав та зобов'язань Німецько-Українського фонду. Фонд надає фінансові кредити за рахунок власних коштів прийнятним банкам-партнерам для подальшого кредитування мікро, малого та середнього бізнесу.

Основним інструментом діяльності Фонду розвитку підприємництва є кредитні програми. Фонд впроваджує свої програми за принципом фінансової установи «другого рівня», надаючи фінансові ресурси підприємствам мікро, малого та середнього бізнесу через відібрані банки-партнери. Банки-партнери надають кредити цільовим групам - підприємствам мікро, малого та середнього бізнесу, які описані у програмах Фонду.

Такий принцип дозволяє розподілити кредитні ризики між банками-партнерами та Фондом розвитку підприємництва і охопити всі регіони країни, за рахунок розвиненої філіальної мережі банків-партнерів Фонду розвитку підприємництва.

Основна мета Фонду розвитку підприємництва полягає у забезпеченні фінансової та іншої супровідної підтримки приватних суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва в Україні. Досягнення основної мети ФРП здійснює переважно через операції з українськими банками, небанківськими фінансовими установами та іншими постачальниками фінансових послуг або подібними установами.

Оскільки досягнути цієї мети можна лише за умови стабільно працюючої та розвиненої банківської системи, важливим завданням фонду є також підтримка розвитку банківського сектору, спроможного забезпечити стійке довгострокове фінансування суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва за прийнятною ціною.

Стратегія Фонду розвитку підприємництва, визначає основні напрямки його розвитку, та удосконалення його діяльності, посилення його ролі в підтримці фінансування суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва включаючи:

- покращення умов співробітництва з банками-партнерами;

- покращення та розширення спектру кредитних продуктів для підприємства мікро, малого та середнього бізнесу;
- запровадження кредитування банків-партнерів та підприємства мікро, малого та середнього бізнесу в національній валюті;
- введення обмеження на процентні ставки для кінцевих позичальників;
- запровадження вимог до спів-фінансування банками-партнерами за рахунок власних коштів;
- консультаційна підтримка для банків-партнерів;
- залучення нових донорів;
- вжиття заходів з просування діяльності Фонду;

Одними з найважливіших напрямків розвитку Фонду на сьогоднішній день є збільшення обсягів кредитних операцій в гривні та удосконалення умов кредитних продуктів для мікро, малого та середнього підприємництва (включаючи обмеження максимальної процентної ставки за кредитами), що покликані підвищити привабливість та доступність кредитних ресурсів для останніх. Програми, що реалізує фонд:

В таблиці 3.1. ми зібрали тільки найвідоміші, та найзатребуваніші програми по яким разом з банками партнерами працює Фонд підприємництва України. Фонд співпрацює з банками партнерами ще з великою кількістю програм таких, як Програма часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами банків для суб'єктів малого та середнього підприємництва Тернопільщини, Програма часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами банків для суб'єктів малого та середнього підприємництва міста Києва, Програма з підтримки фінансування інвестиційних проектів малих та середніх підприємств за пріоритетними напрямами, розроблена в рамках проекту «Підтримка малих та середніх підприємств», Програма мікrokредитування з мінімальними обмеженнями для мікро, малого та середнього бізнесу, існують різні індивідуальні програми співпраці Фонду з підприємцями [30].

Таблиця 3.1 – Програми Фонду підприємництва України, щодо кредитування підприємств мікро, малого та середнього бізнесу.[30]

Назва програми та хто має право на отримання кредиту	Розмір кредиту/ Ставка/Строк	Цілі кредитування
<p>Додай енергії своєму бізнесу</p> <p>Мають право на отримання Підприємства діяльність яких на території України(окрім окупованих). Діяльність здійснюється не менше 1 року Прибуткова діяльність, принаймні у 2021</p>	<p>Розмір кредиту До 500 000 євро (еквівалент в національній валюті)</p> <p>Відсоткова ставка На рівні UIRD (3M)** +5 відсоткових пунктів + комісія за видачу 1.5%</p> <p>Термін кредиту До 5 років – для кредиту на інвестиційні цілі До 2 років – для кредиту на поповнення обігових коштів</p> <p>Участь власними коштами – не менше 10%</p>	<p>Придання енергоефективних технологій або технологій з використання відновлюваних джерел енергії;</p> <p>Ремонт, відновлення або реконструкція виробничого підприємства;</p> <p>Фінансування на поповнення обігових коштів,</p> <p>Приклади ефективних технологій С/Г техніка -трактори, комбайни та інше. Промислове обладнання – виробничі лінії, технологічне обладнання тощо. Забезпечення безперебійного живлення – дизельні генератори, ДЖБ, тощо. Вдосконалення будівель – теплоізоляція. Використання відновлюваної енергії – фотоелектричні системи та сонячні водонагрівачі</p>
<p>Доступна іпотека 7%</p> <p>Мають право на отримання Дієздатні громадяни України, не старші 70 років(на дату закінчення кредиту), що мають дохід, що дозволяє обслуговувати кредит, згідно правил та процедур обслуговуючого банку.</p>	<p>Максимальна сума не більше як 85%, вартості предмета іпотеки, але не більше як 2 000 000 грн.</p> <p>Відсоткова ставка Індекс UIRD (12 міс.) + 9 п.п. Індекс UIRD (12 міс.) + 4,5 п.п. Але не вище 30% Компенсація процентної ставки 7% річних</p> <p>Термін кредиту Максимально становить 240 місяців.</p>	<p>Придбання квартир в багатоквартирних будинках, індивідуальних житлових будинків, майнових прав на квартири в об'єктах незавершеного будівництва та/або індивідуальні житлові будинки разом із земельною ділянкою, на якій розташовані такі житлові будинки, які придбаваються або будівництво яких фінансується (інвестується) позичальниками.</p>

Продовження таблиці 3.1		
<p>Доступні кредити 5-7-9%</p>	<p>Максимальна сума кредиту 50 млн. грн.</p> <p>Відсоткова ставка 5-7-9-%, додаткова компенсація 0,5-2 процентних пункти за кожного нового співробітника</p> <p>Термін кредиту 5 років - для інвестиційних кредитів 3 роки – для кредитів на поповнення обігових коштів</p>	<p>Придбання нових та б/в основних засобів, їх модернізація.</p> <p>Придбання нежитлової нерухомості або земельних ділянок, без права передачі в оренду.</p> <p>Будівництво та реконструкція приміщень(окрім офісних)</p> <p>Франчайзинг (придбання прав інтелектуальної вартості).</p> <p>Поповнення до 25% від вартості інвестиційного проекту.</p>
<p>Програми “FinancEast” – відновлення фінансування інвестиційних проектів мікро, малих і середніх підприємств</p>	<p>Розмір кредиту €150 тис. в гривневому еквіваленті</p> <p>Відсоткова ставка/ компенсація 50% від суми інвестиційного проекту</p> <p>Термін кредиту Від 2 до 5 років –</p>	<p>Середньо-та довгострокові заходи (більше 1 року), пов’язані із закупівлею, модернізацією або реконструкцією основних засобів ММСП. В рамках інвестиційного проекту дозволяється фінансування обігових коштів до 20% від його вартості.</p>
<p>Кредитування мікро, малого та середнього бізнесу за пріоритетними галузевими напрямками</p>	<p>Розмір кредиту €250 тис. в гривневому еквіваленті</p> <p>Відсоткова ставка UIRD* (3 міс.) + 5 п.п. + комісії, максимальний розмір яких не більше – 1,5% від суми кредиту.</p> <p>Термін кредиту</p>	<p>Фінансування інвестиційних проектів та поповнення обігового капіталу ММСП, які здійснюють свою господарську діяльність в пріоритетних для кредитування за Програмою галузях (усі класи секції А, С, D, E, F, I за КВЕД-2010, окрім виключених для фінансування класів)</p>

Однак, незважаючи на ефективну роботу Фонду підприємництва, та різноманітність його фінсових програм, виробники сільськогосподарської продукції, в сучасних умовах функціонування кредитного ринку, відчують нестачу кредитних ресурсів і відсутність рівноправного доступу до них. З цього приводу першочерговим завданням видається проведення заходів щодо відновлення кредитування аграрної галузі із перспективним напрямом нарощування його обсягів.

Проведений аналіз поточної ситуації на ринку банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки дозволив виділити основні чинники, які стримують подальший розвиток ринку кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки:

- зниження кредитної активності банків у воєнний період, що впливає на доступність кредитних ресурсів;
 - орієнтація кредитної діяльності банків на галузі, в яких обіговість капіталу значно перевищує виробничу сферу;
 - надвисока вартість кредитних ресурсів, яка перевищує рентабельність виробництва сільського господарства, а також наявність додаткових комісій та платежів, які здорожують кредити;
 - обмеження у практичній діяльності терміну довгострокового кредитування від 3 до 5 років, що не відповідає класичній трактовці даного виду кредиту і потребам позичальників;
 - низький рівень кредитоспроможності аграрних підприємств;
 - відсутність ліквідної застави через високий рівень (70-80%) зносу та моральна застарілість основних засобів підприємства аграрної галузі;
 - недосконалість правової бази: нечітке визначення прав кредитора і позичальника при оформленні заставного майна збільшують загальні ризики кредитної операції; нерозвиненість іпотечного кредитування під заставу землі;
 - відсутність єдиної уніфікованої банківської політики.
- Досліджувати питання вдосконалення системи кредитування позичальників аграрного сектору економіки доцільно через призму нейтралізації або

зменшення дії зазначеного кола чинників. Оскільки кожна з названих проблем сама по собі є обширною, вочевидь їх вирішення носитиме комплексний характер.

Звертаючись до зарубіжного досвіду організації кредитного процесу аграрних підприємств, виявлено, що кредитування аграрного сектору економіки в інших країнах здійснюється у значних обсягах. До числа країн з найвищою питомою вагою кредитних коштів в капіталі аграрних підприємств належать Англія і Німеччина – до 50%, Франція – понад 40%, Італія і Бельгія – понад 30%. [31]. Формування кредитної системи визначається характером існуючих у країні кредитних відносин і відповідних форм кредиту, в різних країнах кредитні системи відрізняються за конкретним складом інститутів.

Вирішення питання щодо забезпечення рівноправного доступу сільськогосподарських виробників до кредитних ресурсів є основним фактором підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції. Без вільного доступу усіх учасників аграрного ринку до повноцінного спектра фінансових послуг практично неможливо забезпечити конкурентоспроможність аграрного сектору економіки [32].

Забезпечення доступу до кредитних ресурсів сільськогосподарським товаровиробникам сприятиме підвищенню ефективності діяльності, а також нарощуванню обсягів виробленої продукції, а в час військових дій саме доступне кредитування допоможе утриматися на плаву, зберегти підприємство та робочі місця. Для повоєнної розбудови ефективно банківське кредитування буде важливим як ніколи. Отримання стабільного позитивного результату, від діяльності підприємств галузі аграрного виробництва, стане провідним містком для підвищення їх частки на ринку кредитних ресурсів України, бо тільки прибуткові сільськогосподарські підприємства можуть бути привабливими позичальниками.

Підвищити доступність кредитних ресурсів для підприємств аграрної галузі можливо зі створенням механізму часткового або повного державного гарантування кредитів – Фонду гарантування кредитів. Доцільно, щоб

гарантійний фонд проводив самостійну діяльність у статусі юридичної особи і несе відповідальність за проведені гарантійні операції за безпосередньої участі у цьому процесі держави. Головними задачами Фонду гарантування кредитів є стимулювання кредитного процесу в банках, а також перерозподіл кредитних ризиків [33]. Гарантійний фонд слугує інструментом державного регулювання і розподілу кредитних ресурсів в розрізі галузей економіки відповідно до визначених пріоритетних напрямків розвитку держави, затверджених цільових державних програм. Визначені напрямки спрямування коштів гарантійного фонду подають «сигнал» для потенційних інвесторів або кредиторів щодо перспективних для держави інвестиційних об'єктів.

Аналіз практики функціонування Гарантійних фондів в світі показав, що в європейських країнах вже протягом останніх 20 років існують такі інституції. Так, в Угорщині з початком реформ в системі сільськогосподарського кредиту був створений Фонд гарантій кредитування сільського господарства [34]. Мета його діяльності – надання вільного доступу дрібним і середнім сільськогосподарським виробникам до кредитів і підвищення їх фінансової незалежності. Фонд приймає на себе до 50% ризиків з кредитування аграрного сектору економіки, поділяючи їх з банками, співпрацює із 7 фінансовими інститутами. Фонд діє на основі квот, тобто суми наданих кожний рік гарантій, які розраховуються на основі вартості активів із врахуванням оцінки доходів і витрат (суми наданих гарантій до суми вимог).

Фонд підтримки в Чехії створений у 1994 р. як акціонерна компанія, зі 100% акцій держави. Підтримка Фондом банківських кредитів по відсоткових ставках здійснюється в залежності від використання схеми, строків, цільового використання кредиту. Сума субсидій по відсотковій ставці визначається з урахуванням реальних фінансових можливостей. Розмір гарантій Фонду підтримки залежить від строку кредитування. Так, для короткострокових кредитів строком до 2 років він становить від 30%, для довгострокових кредитів, наданих на строк більше 8 років, до 85% [35].

Досвід реалізації програм гарантування повернення кредитів в інших країнах демонструє, що, з одного боку, фонд виступає акумулятором кредитних ресурсів з різних джерел та гарантом повернення кредитів сільськогосподарськими підприємствами, а з іншого – додатковим джерелом надання кредитів.

Ефективна діяльність фонду можлива за умови отримання достовірної інформації про фінансово-економічний стан позичальників, постійного контролю використання кредитних ресурсів, моніторингу і постійної оцінки ризиків.

Дослідники даної ідеї пропонують в особі засновника даного Фонду приймати Кабінет Міністрів України, оскільки формуватися Фонд повинен за рахунок державних коштів. На їх думку, діяльність Фонду доцільно запроваджувати на конкурсних засадах надання підприємствам сільського господарства короткострокових кредитів і забезпечення їм гарантій щодо залучення кредитів інших банків та інвестування прогресивних технологій, науково-технічних розробок.

Надання кредитних ресурсів за участі Гарантійного фонду обов'язково повинно носити цільовий характер. Спрямування короткострокових кредитів – на сезонні витрати сільськогосподарських виробників; покриття різниці між ринковою та пільговою ставкою за кредит, надання гарантій для залучення кредитів інших банків.

Видача кредитів повинна здійснюватися тільки під ліквідну заставу, страхування або поруку третіх осіб. Уповноваженим банком з обслуговування фонду повинен бути Державний сільськогосподарський банк або банк, який здійснює виконання Державного бюджету України та місцевих і позабюджетних фондів.

Принциповим моментом, бути закріплення гарантій надання кредитів за цільовими програмами, фінансування яких передбачається бюджетом країни. Тобто учасники конкретних цільових державних програм повинні мати пріоритет серед інших позичальників в отриманні кредитних ресурсів задля

виконання своїх зобов'язань. Це посилить дієвість їх виконання учасниками, а також полегшить процес моніторингу за використанням і поверненням кредитів (рис. 3.1).

Рисунок. 3.1 – Схема надання банківських кредитів цільових державних програм за участі Фонду гарантування кредитів

Серед джерел формування Фонду виділяють наступні: один відсоток від реалізації продукції всіх виробників галузі сільського господарства; суми поверненої заборгованості по раніше наданих кредитах державного бюджету; надходження від повернення наданих кредитів за участі Фонду, процентів по кредитах; 50% коштів від обсягу несплачених податків, що залишаються після несплати в розпорядженні сільськогосподарських.

В Україні 24 листопада 2021 року набрав чинності Закон України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві». Рішення про утворення Фонду прийнято Кабінетом Міністрів України 16 лютого 2022 р. Засновником Фонду є держава в особі Кабінету Міністрів України. Створення Фонду здійснювалося за безпосередньої підтримки Світового банку, яким упроваджується проєкт «Зміцнення Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві». Ціллю цього проєкту є започаткування діяльності та розвиток Фонду з метою надання допомоги у покращенні доступу до фінансування для суб'єктів мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва, фізичних осіб – підприємців, що провадять діяльність у галузі сільського господарства.

Як було досліджено у другій частині нашої роботи, більшість малих та середніх підприємств в Україні не мають тривалої кредитної історії і можливості інвестувати кошти в розвиток. Проценти за кредитами для цієї категорії підприємств, протягом існування незалежної України, були в середньому на 5–7 % вищі, ніж для великих агрохолдингів. Малий та середній бізнес аграріїв віддавав перевагу «коротким» кредитам для покриття поточних потреб. Саме створення Фонду покликано суттєво знизити для банків ризики кредитування дрібних аграріїв, а отже, відсоткові ставки повинні стати нижчими, а строки кредитування – тривалішими.

Предметом діяльності Фонду є надання часткових гарантій за кредитними зобов'язаннями суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять діяльність у галузі сільського господарства.

Право отримати кредити під гарантії Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві мають українські агровиробники. Скористатися таким правом зможуть лише юридичні особи та фізичні особи-підприємці:

- основним видом діяльності яких є виробництво сільськогосподарської продукції;
- які володіють до 500 га землі;

- балансова вартість активів яких не перевищує 20 000 000 євро;
- чистий дохід яких від реалізації не перевищує 40 000 000 євро;
- кількість працівників яких не перевищує 250 осіб.

Закон встановлює також інші обмеження.

Гарантії можуть видаватися тільки за кредитами, які надаються фінансовими установами.

При цьому, гарантії можуть надаватися в обсязі до 50 % непогашеної суми основного боргу та не більше, ніж на 10 років.

Закон також надає можливість інвесторам вкладати кошти безпосередньо у Фонд та отримувати дивіденди від його діяльності.

Очікувалося, що діяльність Фонду дозволить профінансувати аграріїв на суму 24 млрд грн, за кредитні кошти вони зможуть купувати сільськогосподарські землі, техніку, обладнання для сільгоспвиробництва.

Налагодження ефективної взаємодії між банками і сільськогосподарськими підприємствами на ринку банківських кредитних ресурсів за участі Фонду гарантування кредитів сприятиме розподілу кредитних ризиків серед учасників кредитної операції, розширенню клієнтської бази кредиторів, встановленню більш чіткого порядку надання кредитних ресурсів.

Розширення складу учасників ринку банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки України шляхом створення Фонду гарантування кредитів сприятиме, по-перше, забезпеченню доступності кредитів, по-друге подоланню кризи довіри в кредитних відносинах між позичальниками аграрного сектору і кредиторами, по-третє, – стабілізації кредитного процесу у вигляді гарантій.

Незважаючи, на часткове покращення, завдяки втручанню держави–створення для підприємств малого та середнього сільськогосподарського бізнесу Фонду гарантування кредитів, важливою проблемою, яка потребує термінового розв'язання, є формування конкурентного середовища на ринку кредитних ресурсів аграрного сектору. У цьому напрямку наближення пропозиції кредиторів до потреб позичальників аграрної сфери виробництва на ринку

банківських кредитних ресурсів може виступати створення спеціалізованого сільськогосподарського банку. Дем'яненко М.Я. вважає, що аграрний банк, з одного боку, повинен стати центром, через який уряд міг би проводити державну фінансово-кредитну політику в аграрному секторі економіки, а з іншого – стати фінансовим центром галузі, в якому будуть акумулюватись усі фінансові ресурси [36].

Відсутність спеціалізованої банківської установи, діяльність якої була б спрямована на обслуговування і кредитування сільськогосподарських підприємств значно обмежує використання кредитних ресурсів у виробничому процесі. Діяльність спеціалізованого аграрного банку має переваги над діяльністю універсальних банків саме для позичальника, оскільки зосередження на конкретному сегменті кредитного ринку підвищить якість наданих послуг з урахуванням існуючої специфіки виробництва. Така співпраця на ринку кредитних ресурсів виглядає достатньо перспективно і взаємовигідно, оскільки значні обсяги інвестиційних потреб сільськогосподарських товаровиробників здатні забезпечити Аграрний банк стабільним джерелом прибутку. В Україні вже була невдала спроба створення Державного земельного банку, як спеціалізованої установи для кредитування сільськогосподарських товаровиробників, під заставу землі та іншого майна. Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2012 р. № 609 було створено ПАТ «Державний земельний банк» і сформовано за рахунок коштів державного бюджету статутний капітал банку в розмірі 120 млн грн. Однак згодом, за пропозицією Кабінету міністрів України, який вважав існування Державного земельного банку корупційним, Верховна Рада ухвалили законопроект від 25.04.2014 р. № 4784 про його ліквідацію.

Діяльність Сільськогосподарського банку в Україні має бути спрямована на вирішення завдань комплексного обслуговування аграрних підприємств; наближення фінансово-кредитного обслуговування до виробників сільськогосподарської продукції; формування кредитних ресурсів для фінансування матеріально-технічної бази; здійснювати виконання цільових

програм розвитку сільського господарства. Через сільськогосподарський банк держава повинна здійснювати пільгове кредитування сільськогосподарських виробників.

Шляхом створення аграрних банків йшли Бельгія, Данія, Нідерланди, Франція, Росія та інші країни. У Німеччині особливість кредитування аграрної сфери полягає у системному підході з врахуванням конкретних умов сільськогосподарського виробництва і надання фінансових ресурсів здійснюється на конкретні заходи. В країні діє мережа банків «Райффайзен», які кредитують сільськогосподарське виробництво, його матеріально-технічну базу, інформаційне забезпечення, а також сформована трирівнева система кредитування аграрного сектору. Верхній рівень представляє кооперативний «Дойче Геноссеніфтебанк», який координує діяльність щодо кредитування регіональних банків, які надають середньо– і довгострокові кредити аграрному сектору економіки, пайщики – регіональні кооперативні банки, які формують другий рівень кредитування аграрних товаровиробників і третій рівень – сільськогосподарські підприємства.

Сільськогосподарський кооперативний «Рабобанк» – другий за величиною банк Нідерландів, належить фермерам і забезпечує 90% кредитних потреб.

В Іспанії діє банк сільськогосподарського кредиту «Банко де кредито агрикола», який кредитує фермерів під заставу землі та нерухомості в межах визначеної державної політики.

У Франції банк «Креді Агриколь» надає кредити сільськогосподарським товаровиробникам на загальних і пільгових умовах. Більше 70% загального обсягу пільгового кредитування спрямовані на благоустрій і модернізацію господарств. Фермерам надається 6 видів пільгових кредитів.

В Австрії пільгове кредитування розповсюджується на всі види сільськогосподарської діяльності, стимулюючи найбільш перспективні галузі. До 40% загальної суми пільгового кредитування використовуються на покращення організаційної структури ферм, 27% – на будівництво та

реконструкцію житлових і господарських будівель, 12% – на механізацію сільськогосподарського виробництва, 5% – на підтримку реалізації продукції.

Аграрний банк, з одного боку, повинен стати центром, через який Уряд може проводити державну фінансово-кредитну політику в аграрному секторі економіки, з іншого – фінансовим центром галузі, в якому б здійснювалася акумуляція всіх фінансових ресурсів галузі, незалежно від джерел їх формування. Він міг би здійснювати координацію й супроводження кредитних і фінансових потоків, що спрямовуються в агропромисловий комплекс, сприяти формуванню регульованого ринку земель сільськогосподарського призначення, брати участь у фінансуванні цільових програм, залученні інвестиційних ресурсів в агропромисловий комплекс – як вітчизняних, так і іноземних.

Організаційно-функціональна модель запровадження діяльності спеціалізованого аграрного банку в Україні має бути створена на трьох рівнях. На першому центральному рівні має здійснюватися пільгове кредитування інших банків, надання кредитних ресурсів регіональним філіям аграрного банку, компенсація різниці процентів, встановлення лімітів на видачу кредитів в регіональних філіях.

На другому регіональному рівні має вивчатися попит на кредити сільськогосподарських виробників, аналіз поточної ситуації на кредитному ринку, інформації від районних відділень, а також прийматися рішення про надання кредитних ресурсів позичальникам-сільськогосподарським виробникам, інвестиційне кредитування.

На третьому районному рівні має досліджуватися попит на кредитні ресурси, обробка заявок, аналіз інформації про наявних і потенційних клієнтів, прийматися рішення про надання кредитних ресурсів, підготовка висновку, кредитування (рис. 3.2).

Особливо вагомим питанням при створенні мережі сільськогосподарського банку в Україні є створення нижньої ланки – відділень в районних центрах, щоб наблизити послуги до споживача, так як розміщення

основних позичальників аграрного сектору економіки в сільській місцевості, тобто навколо районних центрів,

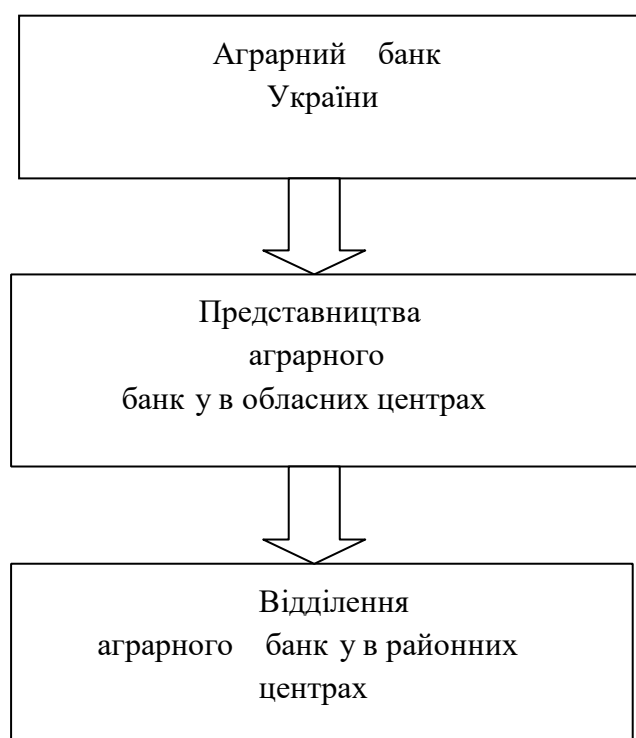

Рисунок 3.2. – Організаційно-функціональна модель Аграрного банку в Україні [31]

Отже, створення спеціалізованого банку на нашу думку підвищить обсяги кредитних вкладень в сільськогосподарське виробництво, бо матиме чітко орієнтовану кредитну політику на обслуговування позичальників аграрної сфери виробництва. Спеціалізація на кредитуванні аграрних підприємств в аграрному банку допоможе впровадити більш ефективні програми кредитування для малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі, в тому числі і під заставу землі. Організація саме такого механізму кредитування в аграрному секторі – один із напрямків підвищення ефективності використання землі.

В Європі найбільшого поширення система іпотечних банків отримала в Німеччині. В цій країні контрольний пакет акцій таких банків належить переважно державі. Функціями іпотечних установ закріплено довгострокове кредитування житлового будівництва і придбання житла, інвестування в галузі промислового і сільського господарства, яке здійснюється під іпотеку.

У Франції основними іпотечні установи представлені великими, середніми банками, взаємоощадними інститутами, ощадними касами. Прикладом дієвості іпотечного механізму може слугувати банк – «Французький земельний кредит», що заснований в 1852 р. Банк «Французький земельний кредит» займається кредитуванням житлового будівництва. Клієнти даного банку отримують державну підтримку у формі пільгових процентних ставок на оформлені кредити.

Світова практика доводить, що система кредитування позичальників аграрної сфери виробництва повинна поєднувати державну підтримку, специфічні механізми захисту банківських кредитів, обслуговування їх різними фінансовими посередниками. Так, у розвинених європейських країнах законодавство виділяє специфіку кредитування позичальників галузі сільського господарства.

Тільки стабільне та ефективне фінансування виробничого процесу може здійснити значні зрушення в сільському господарстві нашої країни, та допоможе в повоєнній відбудові агропромислового комплексу. На думку президент Української аграрної конфедерації Леоніда Козаченко – створення Державного земельного банку має стратегічне значення для України в умовах вільного ринку землі. Правильно його створювати у кооперації з міжнародними фінансовими інститутами. Саме цей банк міг би підтримати сільгоспвиробників, надаючи земельні кредити строком на 5-10. Аграрії потребують довгострокового кредитування, але з дослідження ми бачимо, жоден український банк не може надавати такі ресурси, а для аграріїв це оптимальний строк, щоб повернути кошти за купівлю землі. Позитивним моментом є той факт, що на сьогодні в Україні вже діє Закон про ринок землі (Рис.3.3) та визначені основні напрямки розвитку іпотечного фінансування. Нажаль, в умовах віськових дій, неможливо скористатися усіма перевагами цього закону, які можуть вплинути на покращення взаємовідносин аграріїв, в тому числі малих та середніх сільськогосподарських підприємства, з банками з приводу покращення умов кредитування під заставу земельних ділянок, але цей Закон буде дуже важливим інструментом для

аграріїв, який вони зможуть використати після нашої перемоги, під час розбудови галузі, та економіки країни в цілому.

Закон про ринок землі №2178-10. Основні положення					
Купувати землю тільки громадяни України, держава, громади (нововведення) та вітчизняні компанії, засновані українцями (норма діє до 1 січня 2024 року)	Ціна землі не зможе бути нижчою нормативної грошової оцінки	Іноземці в якості засновників компаній будуть допущені до ринку тільки в результаті земельного референдуму. Якщо отримають землю в спадок, протягом року повинні здійснити їх відчуження	Фізичні особи та компанії купуватимуть до 10 тис. га. «в одні руки». Обмеження не стосуватимуться банків, що отримують землю під заставу. Протягом 2 років фінустанови мусять продати її на аукціонах	Іноземцям заборонено купувати землю державної і комунальної власності, наділи, розташовані ближче 50 км від державного кордону	В орендарів буде переважне право на придбання орендованої ними ділянки. Для них і громадян з правом постійного користування передбачена розстрочка платежу до 5 років

Рисунок 3.3 – Основні положення Закону про ринок землі [37]

Війна внесла свої корективи в економіку всієї країни, стикнувшись з новими, раніше невідомими ризиками в перші місяці війни Закон діяв з обмеженнями, в серпні 2023 року Всеукраїнська Аграрна Рада виступила проти підняття ліміту допустимого обсягу землі у власності однієї особи з поточних 100 до 10 тисяч гектарів в одні руки з 2024 року, задля збереження балансу та надання рівних прав для всіх без виключення українських аграріїв, проте не заперечує допуску до ринку юридичних осіб, оскільки згідно з Земельним кодексом України власниками таких юридичних осіб (що купують землю), можуть бути лише громадяни України. Всеукраїнська Аграрна Рада пропонує залишити до кінця війни та ще на два роки після перемоги ліміт 100 гектарів в одні руки як для юридичних, так і для фізичних осіб [37].

Вченими Національної академії аграрних наук України в результаті виконання фундаментальних досліджень ще у 2011 році було обґрунтовано основні засади формування ринку сільськогосподарських земель в Україні та

концептуальних положень проекту Закону України «Про ринок земель» (рис.3.3), якими зокрема, передбачено запровадження обмежень на мінімальну ціну купівлі-продажу земель і граничної площі земельних ділянок у власності і користуванні [38].

Для оптимізації структури фінансового забезпечення галузі вченими економістами аграрниками обґрунтовано концепцію створення державної фінансової установи – Державного земельного банку (рис. 3.4).

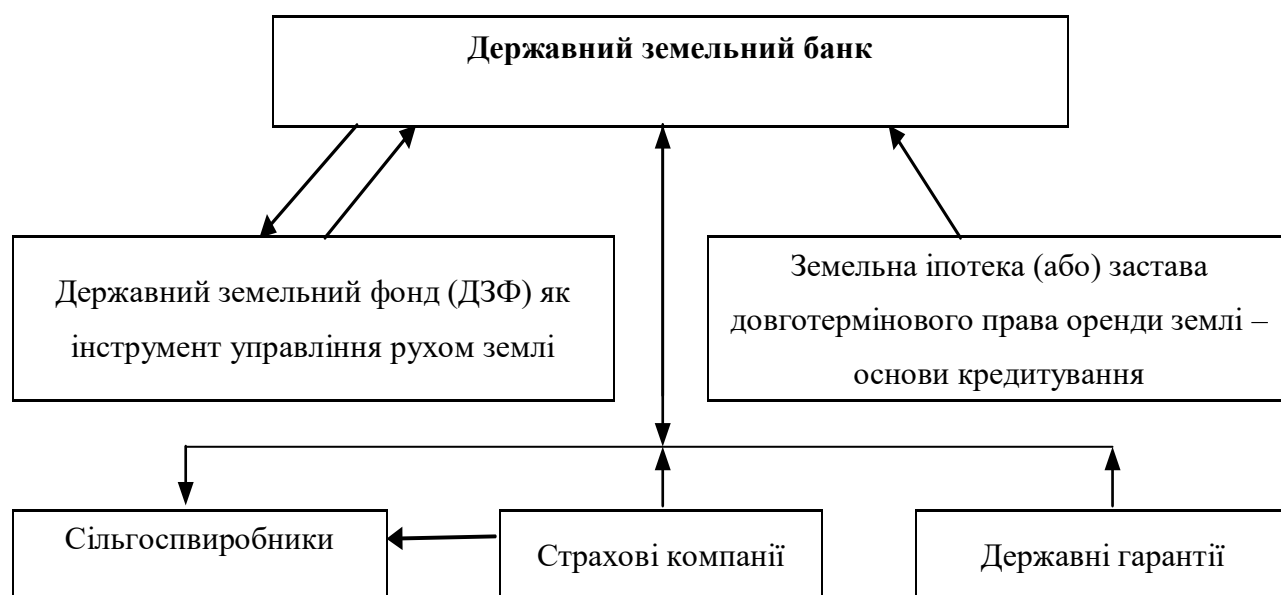

Рисунок 3.4 – Система кредитування сільськогосподарських товаровиробників [38]

Отже, наявність такої установи дасть змогу малим та середнім підприємствам збільшити обсяг одержуваних кредитів, продовжити терміни кредитування під відчутно нижчі відсотки за кредитами та загалом істотно збільшити доступність кредитування.

Створення державного земельного банку має цілий ряд позитивних моментів. До них можна віднести: прискорення процесів розвитку іпотечного кредитування під заставу землі, як одного з найдієвіших механізмів залучення фінансових ресурсів, для потреб сільського господарства; участь держави у формуванні вартості інвестиційних ресурсів та визначенні пріоритетів

інвестиційної діяльності підприємств аграрної галузі; акумуляція і підвищення ефективності використання державних коштів на підтримку матеріальнотехнічної бази галузі.

3.2 Програми кредитування АПК в Україні, та можливості їх вдосконалення

Розвиток аграрного сектору економіки необхідно визначити як стратегічну мету державної політики, для досягнення якої затвердити перелік завдань на державному та місцевому рівнях, для можливості зберегти цю галузь під час війни та дати можливість відновитися по її закінченню.

Комплексне розв'язання проблем, проводилося виконанням Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, а в довоєнному У 2021 р. було схвалено Національну економічну стратегію на період до 2030 року. До пріоритетних видів діяльності в стратегії був віднесений і аграрний сектор, на це указав і президент України уже під час війни. У сенсі фінансової безпеки, у цьому документі безпосередньо було вказано на покращення якості державних субсидійних та страхових інструментів для підприємств агропромислового комплексу, залучення інвестицій у вітчизняну промисловість та формування інвестиційного попиту на продукцію внутрішнього виробництва; розширення доступного фінансового капіталу для підприємств промисловості, кредитування під реалізацію програм енергоефективності; надання фінансово-економічних стимулів для розвитку агропромислового комплексу та харчової промисловості; забезпечення фінансової стабільності учасників енергетичного ринку; створення умов для нарощення інвестування у вітчизняну енергетику, транспорт і транспортну інфраструктуру. Однак майже всі ці задачі були і в попередній програмі, основною метою якої було: створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектору, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією та промисловістю сільськогосподарською

сировиною, виробництво продукції з високою доданою вартістю, нарощування обсягів на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

Отже, в програмах розвитку декларуються соціальні, економічні, екологічні заходи, але відсутності реальні механізми їх здійснення. Отже, не забезпечується розв'язання основних проблем розвитку сільськогосподарського виробництва, зокрема його інтеграції у світовий економічний простір, а під час війни підсилюються руйнівні процеси соціальної інфраструктури у сільській місцевості.

Розвиток аграрного сектору економіки на основі оптимізації його виробничої і соціальної інфраструктури, підвищення конкуренто-спроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, покращення якості і безпеки сільськогосподарської продукції, відтворення природних ресурсів, підвищення рівня зайнятості сільського населення, створення нових робочих місць, стабільний експорт сільськогосподарської продукції та продуктів її глибокої переробки можливо тільки за умови достатнього та ефективного фінансування галузі.

Проблему передбачається розв'язати шляхом:

- наближення законодавства України до вимог законодавства Європейського Союзу у сфері сільського господарства, включаючи вимоги до безпечності харчових продуктів, а також у сфері рибного господарства;
- розробки та впровадження механізму стимулювання створення нових виробництв з глибокої переробки сільськогосподарської продукції з метою збільшення доданої вартості та нарощування експорту;
- розширення повноважень органів місцевого самоврядування з розпорядження земельними ділянками і здійсненням контролю за використанням та охороною земель;
- запобігання деградаційним процесам на землях сільськогосподарського призначення;
- запровадження енергозберігаючих та енергоощадних технологій;

- впровадження системи моніторингу та контролю якості всіх земель сільськогосподарського призначення та агрохімічної паспортизації а також використання рибогосподарських водойм;
- створення умов для збереження, відтворення і підвищення родючості ґрунтів;
- відновлення зрошувальних та меліоративних систем;
- вдосконалення механізмів відповідальності та запровадження економічного стимулювання користувача (власника) землі до раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення;
- врегулювання порядку розпорядження землями колективної власності та відумерлої спадщини;
- впровадження у виробництво нових високопродуктивних сортів та гібридів сільськогосподарських культур і садивного матеріалу;
- впровадження сучасних систем живлення сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень та забезпечення внесення мінеральних і органічних добрив;
- забезпечення функціонування єдиної системи селекції;
- формування власного експортного потенціалу племінних (генетичних) ресурсів та зменшення залежності від імпорту;
- запровадження системи оцінки та визначення племінної цінності тварин, ведення племінного обліку згідно з міжнародними вимогами;
- забезпечення виконання загальнодержавної програми моніторингу залишкових кількостей ветеринарних препаратів та інших забруднюючих речовин у тваринах, продуктах тваринного походження і кормах;
- сприяння розвитку органічного виробництва в Україні за рахунок застосування інноваційних біотехнологій для нарощування внутрішнього споживання органічних продуктів та їх експорту;
- стимулювання розвитку галузей харчової промисловості шляхом переходу від прямого державного регулювання цін на продовольчі товари до

запровадження програми адресної підтримки малозабезпечених категорій населення;

- розвиток саморегулювання ринків через державне визначення статусу галузевих громадських організацій;

- впровадження сучасних технологій виробництва дитячого харчування, що виключають можливість їх бактеріального, хімічного та фізичного забруднення;

- сприяння впровадженню постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках на потужностях харчової та переробної галузей;

- впровадження енергоощадних технологій глибокої переробки сільськогосподарської продукції у харчовій та переробній промисловості;

- збільшення завантаження переробних підприємств шляхом нарощення експортного потенціалу продовольчих товарів з високою доданою вартістю, збереження робочих місць у галузях - партнерах сільського господарства;

- формування інтегрованої в світову промисловість галузі сільськогосподарського машинобудування;

- технічної модернізації виробництва, зменшення енерговитратності та імпортоенергозалежності;

- створення умов для впровадження проектів з виробництва та/або використання твердих, рідких видів біопалива та біогазу, підприємствами агропромислового комплексу;

- підтримки масового впровадження технологій та формування сировинної бази виробництва біопалива, в тому числі шляхом збільшення площ вирощування енергетичних культур;

- поступового переходу до нової системи оподаткування діяльності у аграрному секторі економіки, яка стимулюватиме розвиток сільськогосподарського виробництва суб'єктами господарювання різних форм власності, впершу чергу сімейними фермерськими господарствами;

- удосконалення системи кредитного забезпечення, а також розвиток страхування аграрних ризиків з державною підтримкою;
- створення Центру ринкової інформаційної підтримки;
- розвиток біржового ринку, поширення використання фінансових та інших інструментів на ринках сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти тощо);
- створення та організація національної інфраструктурної мережі з урахуванням регіональних особливостей і орієнтуванням як на виробника, так і на споживача, зокрема оптових ринків виробничого типу;
- поліпшення інвестиційного клімату, сприяння залученню інвестицій міжнародних фінансових установ та країн – стратегічних партнерів України, для реалізації проектів в агропромисловому комплексі з дотриманням принципів прозорості, ефективності та можливості використання інституту державно-приватного партнерства, запровадження ефективних механізмів для розвитку промислу та аквакультури;
- забезпечення відтворення водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах загальнодержавного значення;
- забезпечення державної підтримки фермерських господарств, малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції та створених ними сільськогосподарських кооперативів;
- стимулювання створення та функціонування об'єднань виробників сільськогосподарської продукції;
- розширення діяльності сільськогосподарських дорадчих служб, орієнтованих на безпосередню роботу з сільським населенням, в тому числі у сфері сільськогосподарської діяльності домогосподарств, що сприятиме адаптації дрібних та середніх сільгоспвиробників до конкурентних умов господарювання;
- підвищення кваліфікації робітничих кадрів для сільського господарства, виконання державного замовлення у сфері розвитку агропромислового комплексу;

- впровадження механізмів стратегічного управління комплексним розвитком сільського господарства для узгодження державної і місцевих аграрних політик;
- модернізація інфраструктури життєдіяльності сільських територій для надання сільському населенню житлово-комунальних послуг;
- створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення;
- створення умов з організації забезпечення дітей високоякісними продуктами харчування вітчизняного виробництва, зокрема молоком як додатковим компонентом до раціону;
- надання підтримки в оздоровленні та відпочинку дітей працівників агропромислового комплексу;
- сприяння розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення.

Всі ці пункти з минулої програми розвитку, але нажаль більшість з них ми не виконали, ми краще пишемо, ніж втілюємо у життя, можна «списати» на військові дії, але передбачалося все виконати до 2020 року.

В умовах сьогодення, коли війна посилила нестабільність української економіки, кризи платежів, інфляційні процеси, знову стоїть проблема банківського кредитування малих та середніх підприємств агропромислового комплексу. Від своєчасного вирішення проблеми кредитування аграрних підприємств залежить ефективність їх функціонування та результативність діяльності, рівень розвитку, а також рівень розвитку національної економіки країни загалом.

Дослідивши теоретичні основи банківського кредитування підприємств АПК та проаналізувавши практичні аспекти питання, нами було виявлено ряд нагальних проблем, вирішення яких сприятиме зростанню кредитування банками підприємств АПК.

Враховуючи, що для України сільськогосподарська галузь є пріоритетною, навіть в умовах війни, та розуміючи, що ефективне функціонування, розвиток, та повоєнне відновлення неможливі без достатнього фінансування, яке в свою чергу залежить від ефективного банківського кредитування в країні необхідно розробити стратегію покращення кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств загалом, та окрему увагу приділити кредитуванню підприємств малого та середнього бізнесу, бо саме ці підприємства складають більшість в галузі агропромислового комплексу. Впроваджуючи новітні технології, базуючись на світовому досвіді, в роботу малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі, тим самим можливо підвищити показники фінансово - господарської діяльності підприємств галузі, бо саме низькі показники стали перепоною в отриманні банківських кредитних ресурсів. І тут ми бачимо протиріччя з одного боку- впровадження інновацій передбачає подальше ефективне функціонування підприємств та покращення показників результативності, а з іншого боку для впровадження інновацій потрібне фінансування. Отже, за умов нестачі власних коштів тільки нові, ефективні програми банківського кредитування можуть вплинути на забезпечення малих та середніх підприємств фінансовими ресурсами для сталого розвитку та повоєнної відбудови.

Отже, перед банківською системою стоїть завдання покращення кредитного забезпечення малих та середніх підприємств галузі агропромислового комплексу, напрямом якого може бути:

- забезпечення малих та середніх підприємств консультативними послугами, та роз'яснювальним матеріалом, стосовно можливих програм кредитування;

- розробка нових програм кредитування безпосередньо для малих та середніх підприємств, які будуть враховувати особливості їх функціонування;

- забезпечення мінімізації невизначеностей при банківському кредитуванні малих та середніх сільськогосподарських підприємств;

- розробка інвестиційних, довгострокових програм кредитування;

- підвищення рівня управління ризиками при кредитуванні малих та середніх сільськогосподарських підприємств (гарантії, страхування);
- впровадження пільгового механізму кредитування малих та середніх сільськогосподарських підприємств через механізм компенсації відсоткової ставки;
- поширення кредитної кооперації;
- більш ефективний розвиток іпотечного кредитування;
- залучення кредитування з використанням аграрних розписок;

Важливим у справі організації ефективного банківського кредитування малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі є державне сприяння синхронізації інтересів учасників банківського кредитування.

Загалом державні програми, в роки пандемії та війни, сприяли фінансовому забезпеченню малого та середнього сільськогосподарського бізнесу шляхом отримання кредитів.

Але державна програма «Доступні кредити 5-7-9» може бути ще більш дієвою розширивши деякі цілей кредитування, зокрема:

- інвестиційне кредитування на цілі розширення виробничих потужностей, будівництво нових виробничих цехів, будівництво ферм, що дасть можливість переорієнтувати розвиток сировинного аграрного сектору України на переробне сільське господарство, що даватиме більший дохід та буде менше залежати від заблокованих морських шляхів;
- кредитування на розвиток сімейного фермерства, яке дуже важливе для забезпечення національної і місцевої продовольчої безпеки та може стати прикладом створення робочих місць в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови економіки. Збільшення коштів для цільового розвитку українського малого та середнього сільськогосподарського бізнесу має стати пріоритетним у межах стратегії розвитку національної економіки в період воєнного стану та повоєнної розбудови, але високі процентні ставки за активними та пасивними операціями Національного банку України перешкоджають розвитку банківського кредитування малих та середніх підприємств АПК;

Загалом державна програма «Доступні кредити 5-7-9», спрямованим на створення умов для підтримки розвитку мікробізнесу в умовах воєнного часу дуже підтримала підприємства агропромислового комплексу під час війни, але її вдосконалення дасть змогу підвищити рівень розвитку місцевої економіки, збільшити кількість робочих місць, підтримати та забезпечити добробут населення України як під час війни так і по її закінченню.

В своєму дослідженні ми звернули увагу на те, що під час війни з'явилися нові гібридні ризики, невідомі до цього часу, що впливають на кредитний ризик, який і сам зростає з кожним місяцем війни, що вимагатиме від банків збільшувати відрахування до резервів за кредитними операціями. Тому підтримки потребують не тільки підприємства, а і банки. Державна підтримка та участь держави у кредитних програмах зменшить кредитні ризики банків, та позитивно впливатиме на рівень їх рентабельності, що в свою чергу сприятиме ефективному розвитку кредитування малого та середнього сільськогосподарського бізнесу, тому доцільно розробити державну програму гарантування банківських кредитів за аналогією до програми «Доступні кредити 5-7-9», але механізм надання державних гарантій має бути виваженим, оскільки неповернення позичальником позик призводить до витрачання коштів державного бюджету.

Значною проблемою для поширення агрострахування в Україні є недосконалість законодавчої бази. Необхідно врегулювати питання щодо запровадження окремої ліцензії на агрострахування для страхових компаній, що дозволить створити відповідну інфраструктуру, підготувати кадри, а також розробити сучасні стандартні страхові продукти. Питання страхування є дуже актуальним у випадку використання як застави майбутнього урожаю. В Україні відсутня система страхування врожаю. Що стосується страхування врожаю, то в розвинутих країнах частка застрахованих посівів становить 15-20 %, а в Україні – лише 3 %. Але, виходячи зі світової практики, агрострахування має великі переваги:

- сприяє забезпеченню продовольчої безпеки держави та нарощуванню експортного потенціалу;
- забезпечує стабільність доходів аграріїв;
- попереджує банкрутство у несприятливі роки і дозволяє продовжити господарську діяльність у майбутньому;
- стимулює вдосконалення технології виробництва;
- сприяє підвищенню довіри позичальників, що дозволяє залучити кредити і, відповідно, розширювати виробництво;
- є прогнозованою й економічно ефективною альтернативою прямим виплатам з бюджету .

Ще є один аспект, який багатороків є не вирішеним, але дуже важливий, процес підвищення довіри до страхування при банківському кредитуванні малих та середніх підприємств агропромислового комплексу. Аграрії з великою обережністю та нерозумінням ставляться до процесу страхування, розглядаючи його як непотрібний пункт витрат, який підвищує і без того високу вартість користування кредитними коштами, тому банківський менеджмент повинен організувати роз'яснювальну роботу з позичальником з приводу необхідності та переваг страхування.

Держава, яка на сьогодні самостійно не може фінансувати агропромисловий комплекс в тих обсягах, що потребується, але має активно сприяти розвитку банківського кредитування. Це, в першу чергу, зумовлено тим, що АПК забезпечує продовольчу безпеку країни, а в другу – формує третину ВВП країни, а, отже, є локомотивом економіки. Так, держава має сприяти наближенню економічних інтересів кредитора і позичальника-підприємства АПК шляхом регулювання та послаблення негативного впливу факторів, які визначають розвиток кредитних відносин (наприклад, сприяти мінімізації ризиків, створювати умови для заохочення банків до кредитування агропромислового комплексу). Для забезпечення ефективного кредитування підприємств АПК необхідно позбутися чинників, що гальмують процес, шляхом

подолання невизначеності та мінімізації ризиків, вдосконалення існуючих та розробки нових банківських продуктів кредитування аграрної сфери.

Таблиця 3.2 – Заходи державної підтримки малих та середніх підприємств для підвищення доступності кредитування [39]

Заходи державної підтримки МСБ	Держава
Збільшення обсягів підтримки у вигляді гарантій за кредитами МСБ	Великобританія, Данія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Південна Корея, Словаччина, Словенія, США, Таїланд, Угорщина, Фінляндія, Чилі, Швейцарія.
Надання особливих умов за гарантіями для стартап-бізнесу	Данія, Канада, Нідерланди
Збільшення державних гарантій за експортними операціями	Великобританія, Данія, Іспанія, Канада, Нідерланди, Нова Зеландія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція
Збільшення частки прямого фінансування	Іспанія, Канада, Південна Корея, Сербія, Словенія, Угорщина, Чилі
Субсидування відсоткових ставок	Великобританія, Іспанія, Португалія, Туреччина, рф, Угорщина
Податкові пільги, відстрочка платежів	Великобританія, Ірландія, Іспанія, Італія, Нова Зеландія, рф, Франція

Протягом дослідження, ми вивчили шляхи державної підтримки малих і середніх підприємств у питанні їх кредитування та пропонуємо взяти їх за основу стратегії фінансування малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі (Таб. 3.2).

Найбільшим ступенем фінансової підтримки та найбільш вживаними заходами підтримки в розвинених зарубіжних країнах мають саме малі та середні підприємства, як найбільш гнучкі, та такі що мають можливість швидко зорієнтуватися в любых кризових ситуаціях, у більшості в основі виступає надання державної гарантії по кредитах для бізнесу, існують і інші заходи підтримки такі як, мікрофінансування, податкові пільги, цільові кредити (на розвиток інноваційних технологій), вони мають пільгові умови та багато інших програм, які ми можемо взяти за приклад.

Висновок до 3 розділу

Сільське господарство є кредитомісткою галуззю, нормальне функціонування якої без кредитних ресурсів практично не можливе. Кредити для аграрних підприємств є одним з найважливіших зовнішніх джерел інвестиційної діяльності поряд із бюджетним фінансуванням. В умовах військового стану, та поствоєнної відбудови банківські установи мають стати активними учасниками і партнерами у кредитуванні малих та середніх підприємств сільськогосподарських підприємств, які складають більшість галузі. Тому в сучасних умовах банкам необхідно:

- організувати ефективну співпрацю між Урядом, банком та клієнтом-підприємством сільськогосподарської галузі, синхронізуючи інтереси усіх учасників банківського кредитування;
- максимально враховувати особливості аграрного виробництва та кругообігу засобів виробництва на малих та середніх підприємствах сільськогосподарської галузі при виборі форм і методів кредитування;
- враховувати базові принципи кредитування й об'єктивні вимоги галузі щодо обґрунтованості строку, обсягу, вартості кредиту, своєчасності його надходження, порядку погашення та сплати відсотків за користування ним;
- сприяти поширенню використання таких важливих для сільськогосподарських підприємств видів кредиту як довгострокові, іпотечні, великі, консорціальні, вексельні, овердрафтні, факторингові, лізингові, тощо.

Також, одним із напрямків державної підтримки сільськогосподарських виробників є кредитування на пільгових умовах. Основні ставки варто робити на пільгові кредити на рівні комерційних банків, що припускає компенсацію різниці суми процентів по комерційним і пільговим кредитам, джерелом покриття різниці є фонд підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Також доцільно розробити державну програму гарантування банківських кредитів за аналогією до програми «Доступні кредити 5-7-9».

Проведене відповідно до поставленої метою та завданнями дослідження проблем кредитування підприємств аграрного сектору економіки, а також розробка рекомендацій щодо поліпшення взаємодії банківського і аграрного секторів економіки дозволяє зробити наступні висновки:

– сталий розвиток малих та середніх сільськогосподарських підприємств можливий за достатнього та ефективного їх фінансування, флагманом якого є банківське кредитування;

– головна роль в організаційному механізмі управління банківським кредитним забезпеченням належить Уряду України, Національному банку України, та комерційним банкам грошово-кредитна політика яких є складовою загальноекономічної політики;

– зміст кредитного процесу банку становить діяльність, притаманна процесу безпосереднього здійснення кредитних операцій, а також діяльність, спрямована на забезпечення організації виконання цих операцій найбільш ефективним чином.

ВИСНОВКИ

В процесі свого дослідження ми з'ясували економічну сутність банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу сільськогосподарської галузі, та дійшли висновку, що кредитування аграрного сектора, незважаючи на характерні особливості, підпорядковується загальним принципам, таким, наприклад, як економічність, ефективність, цілеспрямованість, платність, терміновість, матеріальна забезпеченість кредиту і повернення. В Україні кредитування сільськогосподарських підприємств комерційними банками в нинішніх умовах проведення військових дій ускладнено з причини їхньої недостатньої дохідності, невисокої віддачі на вкладення капітали низької ліквідності майна, та появою нових, раніше невідомих ризиків, пов'язаних з війною.

Нами встановлено, що банківський кредит для підприємств малого та середнього бізнесу агропромислової галузі – це специфічна форма кредиту, що відображає всю низку економічних взаємовідносин, в ході яких грошові кошти надаються в позику банками підприємствам.

Також нами з'ясовано, що необхідність застосування кредитних відносин підприємствами аграрної галузі економіки, тісно пов'язана з специфічними умовами діяльності сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарські підприємства мають суттєві відхиленнями потреби в оборотних засобах від їхньої фактичної наявності та нерівномірний рух оборотних фондів.

Встановлено чинниками, що заважають розвитку системи кредитного обслуговування сільськогосподарських підприємств: слабе законодавче врегулювання проблеми, нерозвиненість земельного ринку, що унеможлиблює використання землі як заставного майна для отримання кредиту, затяжлива та складна процедура отримання банківського кредиту, знос основних засобів, недоступність фінансових послуг в місцях розташування підприємств, високі

відсоткові ставки, недостатня строковість кредитів для підприємств цієї галузі та недостатня кількість та доступність держаних програм.

Нами досліджено та проаналізовано стан банківського кредитування малих та середніх підприємств у довоєнні 2019-2021 роки, та встановлено, що незважаючи на всі проблеми кредитних відносин у системі функціонування сільського господарства, держава впроваджує нові програми підтримки малого та середнього бізнесу, в тому числі і для сільськогосподарських підприємств, але таких програм недостатньо та їх механізм незадовільняє всі потреби аграріїв.

Аналіз ситуації на ринку кредитів для малого та середнього бізнесу, в довоєнні роки, показав, що банківські установи пропонують доволі широкий асортимент кредитних продуктів на інвестиційні цілі, вартість різниться в різних банках від 13,3% до 20,35% в національній валюті, також деякі банки пропонують кредитування в іноземній валюті. Банки пропонують різні графіки погашення кредитів, кредити надаються в різних формах (відновлюваної та невідновлюваною кредитній лінії). Намагаючись покращити взаємовідносини з клієнтами аграрної сфери банки, враховуючи сезонність їх виробництва, надають можливість побудови індивідуального графіку погашення, з відтермінуванням погашення.

Банки розширюють можливості для сільгоспвиробників, деякі з них надавали можливість скористатися вексельними програмами, так як саме такі програми давали можливості придбання різних оборотних активів за більш привабливою для аграріїв ціною. В 2021 році ціна такої послуги у різних банках складала від 2% до 6%. Але державна підтримка має грандіозне значення, і більшість програм з кредитування сільгоспвиробництва банками проводилася в співпраці з державою.

Від початку війни банки визнали значні кредитні втрати – обсяги відрахування в резерви становлять близько 11% працюючого кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого 2022 року. У зоні найвищого ризику перебувають роздрібні кредити, за якими зафіксовано прострочення, та кредити компаніям, які зазнали значних втрат виробничих активів та ринків збуту. Але

незважаючи на всі ризики, банки повільно, але кредитують реальний сектор економіки, але вкрай обережно.

Банки від початку війни підвищили жорсткість умов схвалення кредитування, посилюються стандарти кредитування, банки віддають перевагу своїм давніми партнерами які мають гарну кредитну історію. Кредитний ризик залишається найбільшою загрозою для фінансового сектору, тому банки намагаються включити в кредитну ставку усі нові ризики, пов'язані з військовим станом.

Отже, кредитування малих та середніх підприємств сільського господарства в військовий час є ще більш проблематичним, особливо довгострокове кредитування, але завдяки програмам, запропонованим державою, кредитування не зупинено, навіть під час війни.

На початок 2023 року аграріїв кредитував 51 банк в країні на суму 118,9 млрд грн. Це майже вдвічі (на 44%) більше, ніж у 2021 році, коли банки видали аграріям 82,4 млрд грн. У рік до повномасштабного вторгнення, кредитування сільськогосподарського сектору теж зросло на 33%. Загальна сума кредитування склала 118,9 млрд грн, що майже у двічі (на 44%) більше, ніж у 2021 році – тоді банки видали аграріям 82,4 млрд грн, і це було більше ніж у 2020 році – на 33%.

Нами досліджено зарубіжний досвід організації кредитного процесу підприємств аграрного сектору та виявлено, що кредитування аграрного сектору економіки в інших країнах здійснюється у значних обсягах. До числа країн з найвищою питомою вагою кредитних коштів в капіталі аграрних підприємств належать Англія і Німеччина – до 50%, Франція – понад 40%, Італія і Бельгія – понад 30%.

Проаналізувавши стан кредитування малих та середніх сільськогосподарських підприємств в Україні, та зарубіжний досвід та можливості поліпшення взаємодії банківського та аграрного секторів економіки та держави, ми встановили, що розвиток банківського кредитування знаходиться у постійному русі в залежності від зміни потреб економіки того чи іншого середовища, в якому функціонує сільськогосподарська галузь.

Також, в ході дослідження розроблено концептуальні основи удосконалення банківського кредитування підприємств АПК, до яких належать:

- розробка нових програм кредитування малих та середніх підприємств агропромислового комплексу, які максимально враховують особливості функціонування галузі;
- забезпечення мінімізації невизначеності при банківському кредитуванні малих та середніх підприємств сільськогосподарської галузі;
- підвищення рівня управління ризиками при кредитуванні малих та середніх аграрних підприємств (стахування, гарантії),
- синхронізація інтересів учасників банківського кредитування малих та середніх аграрних підприємств (держава-банк-підприємство);
- забезпечення сталого та дієвого механізму пільгового кредитування аграрного сектору через механізм компенсації відсоткової ставки;
- розвиток кредитної кооперації;
- розвиток виваженого механізму надання державних гарантій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт USAID в Україні. URL: <https://www.usaid.gov/uk>
2. Фещенко С. С. Сучасні проблеми розвитку підприємництва в Україні. Управління розвитком. 2014. № 2. С. 13-16.
3. Усик В. І. Розвиток поняття «Сектор малого та середнього бізнесу» в Україні. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2009_4/153-158
4. Ворона П. В. Державна підтримка малого і середнього бізнесу регіональному розвитку (зарубіжний досвід). Теорія та практика державного управління. 2010. №. 1. С. 221.
5. Офіційний сайт державної служби статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
6. Погореленко Н.П. Кредитування малого та середнього бізнесу: Аналіз діючих умов та підходи до підвищення ефективності його державної підтримки. Науковий вісник Одеського національного університету імені Мечникова Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2020. № 4 (47). С.218-229.
7. Лупенко Ю.О., Андрос С.В. Банківське кредитування аграрного сектору економіки. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут» № 16. 2019. С.196-206.
8. Офіційний сайт державної служби статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
9. Офіційний сайт Форіншурер. URL: <https://forinsurer.com/rating-banks>
10. Салогуб І. Кредитування аграрного виробництва: особливості, проблеми, напрями розвитку. Підприємництво та інновації. 2019. № 9. С. 49-53. DOI: <https://doi.org/10.37320/24153583/9.7>.
11. Офіційний сайт АТ «Креді Агріколь Банк». URL: <https://credit-agricole.ua>
12. Офіційний сайт АТ «Райффайзен Банк Аваль». URL: <https://www.aval.ua>

- 13.Офіційний сайт АТ «Кредобанк». URL: <https://kredobank.com.ua>
- 14.Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/>
- 15.Офіційний сайт АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/>
- 16.Офіційний сайт АТ «Перший Український Міжнародний Банк». URL: <https://www.pumb.ua/>
- 17.Офіційний сайт АТ «Укргазбанк». URL: <https://www.ukrgasbank.com/>
- 18.Офіційний сайт АТ КБ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua/>
- 19.Офіційний сайт АТ «Укрсиббанк». URL: <https://my.ukrsibbank.com/>
- 20.Загроза продовольчій безпеці світу. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpesi-svitu>
- 21.Зростання кредитування у два рази. URL: <https://landlord.ua/news/kredytuvannia-ahrariiiv-u-2022-rotsi-zbilshylosia-u-dva-razy-analifyky/>
22. Офіційний сайт: Верховна Рада України. Вирішення логістичних проблем є важливим для експорту сільського господарства в умовах воєнного стану. Дата оновлення: 05.05.2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221417> (дата звернення: 04.11.2023).
23. Звіт НБУ про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4
- 24.Фінансова політика кредитування. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2022-roc>
25. Офіційний сайт АТ «ПрокредитБанк». URL: <https://www.procreditbank.com.ua/>
26. Офіційний сайт АТ «ОТП Банк». URL: <https://www.otpbank.com.ua/>
- 27.Офіційний сайт АТ «Сенс Банк». URL: <https://sensebank.com.ua/about>
- 28.До уваги аграріїв. URL: <https://bashtanskaotg.gov.ua/news/do-uvagi-agrariiiv-2022-03-23>
- 29.Світовий досвід. URL: <https://business.diia.gov.ua/svitovij-dosvid>

30. Програми фонду підприємництва в Україні. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/>

31. Мінченко І.В. Вітчизняний та зарубіжний досвід кредитування підприємств АПК. Агросвіт. 2016. № 18. С. 31-34.

32. Гула А. С. Зарубіжний досвід використання кооперативних банків в Україні. Бізнесінформ. 2015. № 3. С. 226 -230.

33. Неівестна О.В. Адаптація міжнародного досвіду кредитування сільськогосподарських підприємств до умов України. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2013. № 6. С. 51-55.

34. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2001. 195 с.

35. Шиян Д.В. Перспективи розвитку банківського кредитування аграрного сектора на основі зарубіжного досвіду. Вісник Української академії банківської справи. 2011. № 2 (31). С. 73-78.

36. Ісаян А.М. Пільгове кредитування підприємств АПК: теорія і практика. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. Київ. 2013. № 1. С. 66-70.

37. ВАР просить обмежити запуск ринку сільськогосподарських земель з 2024 року. URL: <https://landlord.ua/news/var-prosyt-obmezhyty-zapusk-rynku-silskohospodarskykh-zemel-z-2024-roku/>

38. Безуглий М. Д. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України. Київ. Аграрна наука. 2012. 48 с.

39. Малахова, О. Л. Напрями активізації банківського кредитування суб'єктів підприємництва в Україні. Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль. 2016. № 2. С. 22-30.

40. Артем'єва О. О. Банківське кредитування АПК: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 13-18.

41.Бержанір І. А. Банківське кредитування: сучасний стан та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2020. № 20(2020). С. 26-30.

42.Голич Н.В., Панухник О.В. Особливості використання адаптивного моделювання стратегій розвитку підприємств малого бізнесу в умовах децентралізації. *Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал*. 2020. Харків, № 3(39). С. 17-29.

43. Голич Н.В. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні та країнах ЄС. *Економіка і управління в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Кривий Ріг, 15 трав. 2019 р. Кривий Ріг: Дон НУЕТ*. 2019. С. 384–387.

44. Донець О.Б. Кредитування малого і середнього бізнесу: дис. канд. екон. наук: 08.01.08. Ірпінь, 2017. 259 с.

45. Думанська І.Ю. Банківське кредитування в системі фінансового забезпечення інноваційного процесу АПК. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 2. С. 17-26.

46. Костирко Л.А., Серета О.О. Фінансовий потенціал як об'єкт фінансового регулювання розвитку суб'єктів господарювання. *Вісник соціально економічних досліджень*. 2019. № 1(69). С. 149–157.

47.Соколовська І.П. Стагнація корпоративного кредитування та шляхи її подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. С. 47–51.

48.Звіт НБУ про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (дата звернення: 04.11.2023).

49.Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/dataset/sector-financial#1ms>

50.Програма «Доступні кредити 5-7-9%». URL: https://bdf.gov.ua/dostupni-krediti-5-7-9_approved_04.05.2020.pdf

51.Офіційний сайт Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.ar.gov.ua/using>

52. Офіційний сайт Німецько-український фонд. URL:
<http://guf.gov.ua/uk/zvitnist>
53. Постанова КМУ Питання реалізації спільного з Європейським інвестиційним банком Проекту “Основний кредит для аграрної галузі - Україна” від 10 липня 2019 р. № 606. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2019-п>
54. Пам’ятка про кредити для аграріїв. URL:
<https://issuu.com/ukraineards/docs/>
55. Кредит онлайн на посівну для аграріїв – швидко й дешево. URL:
<https://www.agronom.com.ua/kredyt-onlajn-na-posivnu-dlya-agrariyiv-shvydko-i-deshevo/>
56. Платформа AgriAnalytica спрощує доступ фермерів до фінансування. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/platforma-agrianalytica-sproschue-dostup-fermeriv-do-finansuvannya>
57. Піхняк Т.А. Проблеми кредитування малих підприємств в Україні та напрями їх вирішення: зб. наук. пр. Науковий вісник НЛТУ України. Львів. 2018.
58. Тарасевич Н.В., Марковський А.В. Впровадження міжнародного досвіду банківського кредитування суб’єктів малого бізнесу. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 755-758.
59. Чайковський Я. Розвиток банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні в умовах циклічності економіки. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2017. № 4. С. 72-87.
60. Через війну компанії зіткнулись з падінням бізнесу URL:
<https://www.unian.ua/economics/finance/chez-viynu-80-kompaniy-zitknulisya-z-padinnyam-biznesu-opituvannya-12127062.html> (дата звернення: 04.11.2023).
61. Швець Ю.О. Сучасний стан банківського кредитування в Україні: проблеми та перспективи. Економіка і суспільство. 2019. №15. С. 10.
62. Юнін О.С., Круглова О.О. Фінансово-економічний словник. Словник-довідник / за ред. Білої К.О. Дніпро, 2018. 164 с.

63.Юхта О.І. Банківське кредитування експортерів суб'єктів малого та середнього бізнесу. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2018. № 5 (13). С. 12.

64.Яременко В. А. Кредит як потрібний економічний інструмент. Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. 2019. № 27(2). С. 90-93.

65. Стрілець В.Ю. Зарубіжний досвід кредитування малого та середнього бізнесу. Бізнес-Інформ. 2019. № 3. С. 44-50.

66. Кредитування в США. URL: <https://prikhodko.com.ua/poslugu/migracziya-do-yevropy/ssha/kredyt-dlya-biznesu-v-ssha/>

67.Проблеми дешевих кредитів. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/problemy-deshevyx-kredytiv/30803915.html>

68.Business Administration of USA. URL: <http://www.sba.gov/category/navigation-structure/about-sba> (дата звернення: 04.11.2023).

69.Kreditanefalt fur Wiederaubrau. URL: <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/Unternehmen/Gr%C3%BCndenErweitern/> (дата звернення: 04.11.2023).

70.Investissement en fonds propres. URL: http://www.bpifrance.fr/votre_projet/trouver_un_investisseur (дата звернення: 04.11.2023).

71.Mala úverová garance. URL: <https://www.businessinfo.cz/clanky/slovinsko-mala-zeme-skyta-velke-obchody/>

ДОДАТОК А

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) іншим фінансовим корпораціям, за розміром суб'єкта господарювання та видами валют

Період	Усього	у тому числі за валютами		у тому числі за розміром суб'єкта господарювання								
				суб'єкти великого підприємництва			суб'єкти середнього підприємництва			суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)		
		націо-нальна валюта	іно-земна валюта	усього	у тому числі		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
					націо-нальна валюта	іно-земна валюта		націо-нальна валюта	іно-земна валюта		націо-нальна валюта	іно-земна валюта
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2017	10 936	7 640	3 296	1 387	1 324	62	955	495	460	2 468	1 121	1 346
2018	9 222	6 892	2 330	1 330	1 330	0	1 972	1 289	684	1 998	888	1 110
2019	9 577	7 242	2 335	2 382	1 669	713	1 314	812	501	1 759	1 059	700
2020	5 701	4 467	1 234	503	495	8	1 607	1 171	436	1 320	895	425
2021	9 644	8 051	1 593	737	697	40	2 921	2 628	293	1 522	657	865
2022												
січень	10 520	8 453	2 067	519	479	39	4 108	3 028	1 080	585	454	132
лютий	11 132	8 916	2 216	718	679	39	4 464	3 396	1 067	705	555	150
березень	11 578	8 264	3 313	1 641	561	1 080	4 446	3 384	1 062	665	523	141
квітень	10 145	7 776	2 369	601	569	32	4 361	3 306	1 056	545	411	133
травень	9 812	7 227	2 585	518	497	21	4 046	2 896	1 150	375	336	40
червень	9 514	6 876	2 638	484	470	14	3 953	2 796	1 157	398	359	39
липень	9 830	6 613	3 217	474	457	17	4 189	2 760	1 430	381	341	40
серпень	9 014	5 678	3 336	343	288	55	3 623	2 243	1 381	439	400	39
вересень	7 145	5 025	2 120	274	228	46	3 238	1 867	1 370	423	385	38
жовтень	7 120	5 024	2 096	263	222	41	3 442	2 071	1 370	430	391	39
листопад	6 656	4 548	2 108	270	231	39	3 038	1 657	1 381	412	371	40
грудень	6 809	4 717	2 093	347	312	35	3 361	1 971	1 390	353	313	39

Продовження ДОДАТКУ А

2023							3 695	2 396	1 298	417	368	50
січень	6 143	4 053	2 090	328	297	31	2 858	1 457	1 401	285	240	45
лютий	6 092	4 026	2 065	308	280	28	2 752	1 358	1 394	295	252	44
березень	5 651	3 630	2 022	162	162	–	2 876	1 453	1 422	284	239	45
квітень	4 917	2 891	2 025	174	174	–	2 500	1 234	1 265	415	211	204

ДОДАТОК Б

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) іншим фінансовим корпораціям, за розміром суб'єкта господарювання та строками погашення

Період	Усього	у тому числі за строками			у тому числі за розміром суб'єкта господарювання											
					суб'єкти великого підприємництва			суб'єкти середнього підприємництва			суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)					
		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років	усього	у тому числі			усього	у тому числі			усього	у тому числі		
						до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2017	10 936	4 805	4 086	2 046	1 387	1 345	42	0	955	496	459	0	2 468	927	1 061	480
2018	9 222	4 940	3 402	880	1 330	1 167	163	0	1 972	1 117	855	0	1 998	843	739	416
2019	9 577	5 554	3 248	774	2 382	2 317	65	–	1 314	238	1 076	–	1 759	1 018	398	343
2020	5 701	3 057	2 277	367	503	359	145	–	1 607	1 030	515	62	1 320	617	696	6
2021	9 644	6 095	2 451	1 098	737	637	100	–	2 921	2 380	457	85	1 522	565	218	739
2022																
2023																
січень	6 143	2 369	2 509	1 264	328	183	145	–	2 858	1 440	407	1 011	285	156	129	–
лютий	6 092	2 418	2 412	1 262	308	174	134	–	2 752	1 348	394	1 010	295	167	128	–
березень	5 651	1 974	2 411	1 266	162	22	140	–	2 876	1 323	542	1 010	284	171	113	–
квітень	4 917	1 841	1 809	1 266	174	29	145	–	2 500	1 102	388	1 010	415	149	266	–

ДОДАТОК В

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) іншим фінансовим корпораціям, за розміром суб'єкта господарювання та ознакою пов'язаності¹

Період	Усього	у тому числі за строками			у тому числі за розміром суб'єкта господарювання											
					суб'єкти великого підприємництва				суб'єкти середнього підприємництва				суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)			
		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років	усього	у тому числі			усього	у тому числі			усього	у тому числі		
						до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2017	10 936	4 805	4 086	2 046	1 387	1 345	42	0	955	496	459	0	2 468	927	1 061	480
2018	9 222	4 940	3 402	880	1 330	1 167	163	0	1 972	1 117	855	0	1 998	843	739	416
2019	9 577	5 554	3 248	774	2 382	2 317	65	–	1 314	238	1 076	–	1 759	1 018	398	343
2020	5 701	3 057	2 277	367	503	359	145	–	1 607	1 030	515	62	1 320	617	696	6
2021	9 644	6 095	2 451	1 098	737	637	100	–	2 921	2 380	457	85	1 522	565	218	739
2022																
2023																
січень	6 143	2 369	2 509	1 264	328	183	145	–	2 858	1 440	407	1 011	285	156	129	–
лютий	6 092	2 418	2 412	1 262	308	174	134	–	2 752	1 348	394	1 010	295	167	128	–
березень	5 651	1 974	2 411	1 266	162	22	140	–	2 876	1 323	542	1 010	284	171	113	–
квітень	4 917	1 841	1 809	1 266	174	29	145	–	2 500	1 102	388	1 010	415	149	266	–

ДОДАТОК Г

Процентні ставки депозитних корпорацій (крім Національного банку України) за новими кредитами іншим фінансовим корпораціям, за розміром суб'єкта господарювання та видами валют

Період	Обсяги кредитів, усього, млн грн	У тому числі										
		у тому числі за валютами		у тому числі за розміром суб'єкта господарювання								
				суб'єкти великого підприємництва			суб'єкти середнього підприємництва			суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)		
		національна валюта	іно-земна валюта	усього	у тому числі		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
національна валюта	іно-земна валюта				національна валюта	іно-земна валюта		національна валюта	іно-земна валюта			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2017												
2018	16 225	14 562	1 662	4 978	4 223	755	2 782	2 503	279	2 716	2 289	428
2019	27 674	24 728	2 946	6 529	4 888	1 641	1 773	1 487	286	4 690	4 062	628
2020	51 194	48 118	3 076	14 294	12 980	1 314	3 062	2 701	360	7 662	7 502	270
2021	44 641	42 625	2 016	12 137	12 094	44	8 929	7 766	1 163	3 277	3 051	226
2022	25 379	25 156	222	3 016	3 009	7	5 199	5 159	39	801	798	3
2023												
січень	974	967	7	51	51	–	187	187	–	45	41	5
лютий	1 100	1 100	1	141	141	–	162	162	–	53	53	–
березень	1 367	1 208	159	64	64	–	368	211	157	52	52	–
квітень	1 117	1 113	5	121	121	–	272	272	–	19	16	3

Процентні ставки депозитних корпорацій (крім Національного банку України) за новими кредитами іншим фінансовим корпораціям у національній валюті, за розміром суб'єкта господарювання та ознакою пов'язаності¹

Період	Обсяги кредитів, усього, млн грн	У тому числі										
		у тому числі за валютами		у тому числі за розміром суб'єкта господарювання								
				суб'єкти великого підприємництва			суб'єкти середнього підприємництва			суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)		
		національна валюта	іно-земна валюта	усього	у тому числі		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
національна валюта	іно-земна валюта				національна валюта	іно-земна валюта		національна валюта	іно-земна валюта			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2017												
2018	16 225	14 562	1 662	4 978	4 223	755	2 782	2 503	279	2 716	2 289	428
2019	27 674	24 728	2 946	6 529	4 888	1 641	1 773	1 487	286	4 690	4 062	628
2020	51 194	48 118	3 076	14 294	12 980	1 314	3 062	2 701	360	7 662	7 502	270
2021	44 641	42 625	2 016	12 137	12 094	44	8 929	7 766	1 163	3 277	3 051	226
2022	25 379	25 156	222	3 016	3 009	7	5 199	5 159	39	801	798	3
2023												
січень	974	967	7	51	51	–	187	187	–	45	41	5
лютий	1 100	1 100	1	141	141	–	162	162	–	53	53	–
березень	1 367	1 208	159	64	64	–	368	211	157	52	52	–
квітень	1 117	1 113	5	121	121	–	272	272	–	19	16	3

ДОДАТОК Е

Процентні ставки депозитних корпорацій (крім Національного банку України) за новими кредитами іншим фінансовим корпораціям у іноземній валюті, за розміром суб'єкта господарювання та ознакою пов'язаності¹

Період	Обсяги кредитів, усього, млн грн	У тому числі										
		у тому числі		у тому числі за розміром суб'єкта господарювання								
				суб'єкти великого підприємництва			суб'єкти середнього підприємництва			суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)		
		пов'язані	непов'язані	усього	у тому числі		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
					пов'язані	непов'язані		пов'язані	непов'язані		пов'язані	непов'язані
1	2	2,1	2,2	2,3	2,4	2,5	2,6	2,7	2,8	2,9	2,10	2,11
2019												
2020	3 076	2 126	950	1 314	1 146	168	360	262	98	270	233	37
2021	2 016	1 761	255	44	7	36	1 163	1 088	75	226	200	26
2022	222	144	78	7	–	7	39	32	8	3	–	3
2023												
січень	7	2	5	–	–	–	–	–	–	5	–	5
лютий	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
березень	159	159	–	–	–	–	157	157	–	–	–	–
квітень	5	2	3	–	–	–	–	–	–	3	–	3

**Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ**

Я, Андрейченко Тетяна Іванівна, студентка 2 курсу, заочної форми навчання, економічного факультету, спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітньої програми «Фінанси і кредит», адреса електронної пошти: andreichenkozp@gmail.com

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Кредитування малого та середнього бізнесу АПК України» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден (згодна) на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

Андрейченко Т.І.

ПІБ (студента)

Дата _____

Підпис _____

Батракова Т.І.

ПІБ (наукового керівника)